

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA

POLISH ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF GEOGRAPHY AND SPATIAL ORGANIZATION

**AGLOMERACJE MIEJSKIE W PROCESIE
TRANSFORMACJI: III**

Pod redakcją

Piotra Korcellego

Nr 43

1997

ZESZYTY

INSTYTUTU GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA

PAN

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA

POLISH ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF GEOGRAPHY AND SPATIAL ORGANIZATION

**AGLOMERACJE MIEJSKIE W PROCESIE
TRANSFORMACJI: III**

Pod redakcją

Piotra Korcellego

Nr 43

1997

**URBAN AGGLOMERATIONS IN POLAND
UNDER ECONOMIC AND SOCIAL TRANSFORMATION: III**

ZESZYTY
INSTYTUTU GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
PAN

Redaguje zespół w składzie:
Teresa Kozłowska-Szczęśna (redaktor)
Grzegorz Węclawowicz (zastępca redaktora)
Jerzy Grzeszczak
Marek Degórski

Barbara Jaworska (sekretarz)

Adres redakcji:
00-818 Warszawa, ul. Twarda 51/55
tel.(48-22) 69 78 841
fax.(48-22) 620 62 21

Praca powstała w ramach projektu badawczego zamawianego PBZ-050-05 pt. "*Podstawy naukowo-badawcze koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju*", zadanie badawcze 5: "*Sterowanie przekształceniami strukturalnymi aglomeracji miejskich*", finansowanego przez Komitet Badań Naukowych.

Abstract. The papers in this issue focus on two interrelated themes: the role of large cities and urban agglomerations in the present-day transformation of space-economy in Poland, and trends in the development of urban physical and functional structure. The aim of the papers is to provide background studies in the work on the spatial policy concept - "*Poland 2000 plus*". The three contributions deal with economic and spatial transformation, as observed in the city and the urban agglomeration of Warsaw.

Key words: urban agglomerations, spatial policy, „Poland 2000 plus”, settlement system.

SPIS TREŚCI

Piotr Korcelli - Warszawa i aglomeracja warszawska: tendencje, perspektywy, zagrożenia rozwoju	5
Alojzy Zalewski - Przemiany gospodarki w aglomeracji Warszawy w latach dziewięćdziesiątych	19
Ewa Nowosielska - Zmiany wielkości i struktury zatrudnienia w Warszawie w latach 1992-1995	37
Aneks	61
<i>Urban agglomerations in Poland under economic and social transformation: III (summary)</i>	65

Wydawnictwo Naukowe
PWN
ul. Chałubińskiego 1
00-900 Warszawa
tel. 22 622 42 00
www.pwn.pl

SPIS TREŚCI

1	Wstęp
2	1.1. Wprowadzenie
3	1.2. Cel i zakres pracy
4	1.3. Metody badawcze
5	1.4. Struktura pracy
6	1.5. Podziękowania
7	1.6. Bibliografia
8	1.7. Wykaz skrótów
9	1.8. Wykaz tabel
10	1.9. Wykaz rysunków
11	1.10. Wykaz załączników
12	1.11. Wykaz literatury
13	1.12. Wykaz źródeł
14	1.13. Wykaz danych
15	1.14. Wykaz wyników
16	1.15. Wykaz wniosków
17	1.16. Wykaz podsumowań
18	1.17. Wykaz załączników
19	1.18. Wykaz literatury
20	1.19. Wykaz źródeł
21	1.20. Wykaz danych
22	1.21. Wykaz wyników
23	1.22. Wykaz wniosków
24	1.23. Wykaz podsumowań
25	1.24. Wykaz załączników
26	1.25. Wykaz literatury
27	1.26. Wykaz źródeł
28	1.27. Wykaz danych
29	1.28. Wykaz wyników
30	1.29. Wykaz wniosków
31	1.30. Wykaz podsumowań
32	1.31. Wykaz załączników
33	1.32. Wykaz literatury
34	1.33. Wykaz źródeł
35	1.34. Wykaz danych
36	1.35. Wykaz wyników
37	1.36. Wykaz wniosków
38	1.37. Wykaz podsumowań
39	1.38. Wykaz załączników
40	1.39. Wykaz literatury
41	1.40. Wykaz źródeł
42	1.41. Wykaz danych
43	1.42. Wykaz wyników
44	1.43. Wykaz wniosków
45	1.44. Wykaz podsumowań
46	1.45. Wykaz załączników
47	1.46. Wykaz literatury
48	1.47. Wykaz źródeł
49	1.48. Wykaz danych
50	1.49. Wykaz wyników
51	1.50. Wykaz wniosków
52	1.51. Wykaz podsumowań
53	1.52. Wykaz załączników
54	1.53. Wykaz literatury
55	1.54. Wykaz źródeł
56	1.55. Wykaz danych
57	1.56. Wykaz wyników
58	1.57. Wykaz wniosków
59	1.58. Wykaz podsumowań
60	1.59. Wykaz załączników
61	1.60. Wykaz literatury
62	1.61. Wykaz źródeł
63	1.62. Wykaz danych
64	1.63. Wykaz wyników
65	1.64. Wykaz wniosków
66	1.65. Wykaz podsumowań
67	1.66. Wykaz załączników
68	1.67. Wykaz literatury
69	1.68. Wykaz źródeł
70	1.69. Wykaz danych
71	1.70. Wykaz wyników
72	1.71. Wykaz wniosków
73	1.72. Wykaz podsumowań
74	1.73. Wykaz załączników
75	1.74. Wykaz literatury
76	1.75. Wykaz źródeł
77	1.76. Wykaz danych
78	1.77. Wykaz wyników
79	1.78. Wykaz wniosków
80	1.79. Wykaz podsumowań
81	1.80. Wykaz załączników
82	1.81. Wykaz literatury
83	1.82. Wykaz źródeł
84	1.83. Wykaz danych
85	1.84. Wykaz wyników
86	1.85. Wykaz wniosków
87	1.86. Wykaz podsumowań
88	1.87. Wykaz załączników
89	1.88. Wykaz literatury
90	1.89. Wykaz źródeł
91	1.90. Wykaz danych
92	1.91. Wykaz wyników
93	1.92. Wykaz wniosków
94	1.93. Wykaz podsumowań
95	1.94. Wykaz załączników
96	1.95. Wykaz literatury
97	1.96. Wykaz źródeł
98	1.97. Wykaz danych
99	1.98. Wykaz wyników
100	1.99. Wykaz wniosków
101	1.100. Wykaz podsumowań

Warszawa i aglomeracja warszawska: tendencje, perspektywy, zagrożenia rozwoju

Piotr Korcelli

1. Przebieg procesów transformacji gospodarki w przestrzeni

Przestrzenny układ zróżnicowania przebiegu procesów transformacji gospodarczej Polski charakteryzuje się znaczną trwałością w okresie 1990-1996. Aglomeracje miejskie o względnie zrównoważonej strukturze funkcjonalnej wykazały większą niż inne regiony odporność na silną recesję gospodarczą, która wystąpiła na początku lat 90., bezpośrednio po wprowadzeniu podstawowych reform; ponadto, na obszarach aglomeracji miejskich nastąpiła stosunkowo szybka i głęboka restrukturyzacja gospodarki. Aglomeracje te utrzymają zapewne lub wzmocnią swoje obecne pozycje na mapie gospodarczej Polski do roku 2010, przyjmowanego najczęściej jako horyzont czasowy w studiach związanych z koncepcją polityki przestrzennego zagospodarowania kraju *"Polska 2000 plus"*.

Warszawa i aglomeracja warszawska charakteryzują się szczególnie dużą dynamiką zmian w dziedzinie gospodarki, chociaż uwidoczniły się na jej obszarze także liczne niekorzystne zjawiska oraz zagrożenia. Miejsce Warszawy i jej regionu wśród innych aglomeracji miejskich i regionów Polski będzie pokrótce przedstawione poniżej. Omówienie to należy jednak poprzedzić kilkoma uwagami ogólnymi, dotyczącymi ujęcia problematyki aglomeracji miejskich w dotychczasowych pracach nad wspomnianą koncepcją.

Aglomeracje miejskie stanowią jeden z głównych składników systemu osadniczego Polski. Prognozowanie zmian, zwłaszcza w odniesieniu do stanu i struktury ludności aglomeracji, lecz także ich funkcji gospodarczych i struktury zatrudnienia winno być oparte na założeniach dotyczących systemu osadniczego jako całości oraz interakcji w obrębie systemu. Stąd, prognozowanie znacznego wzrostu napływu ludności do dużych aglomeracji miejskich w wyniku migracji wewnętrznych, zawarte w tezach wstępnej wersji koncepcji *"Polska 2000 plus"*, powinno być uzasadnione nie tylko obserwowanym w ostatnich latach oraz przewidywanym w przyszłości zwiększaniem się atrakcyjności aglomeracji jako skupisk miejsc pracy, lecz także oceną warunków i kosztów życia na tych obszarach w porównaniu z odpowiednimi warunkami i kosztami występującymi w mniejszych ośrodkach miejskich i słabiej zurbanizowanych regionach kraju. Te bowiem czynniki, obok potencjału demograficznego, a zwłaszcza struktury wieku ludności, określają w dużej mierze poziom przestrzennej mobilności ludności i kierunki przepływów migracyjnych między miejscowościami różnych typów i klas wielkości.

Zgodnie z ugruntowaną w międzynarodowej literaturze przedmiotu tezą (por. Lichtenberger 1994; Fassmann 1996), współczesne procesy transformacji gospodarczej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej prowadzą do swoistego przestrzennego dualizmu. Przekształcenia struktury gospodarczej oraz modernizacja zabudowy i infrastruktury miejskiej, stanowiące w znacznej mierze efekt napływu kapitału zagranicznego, postępują głównie w miastach stołecznych tej części Europy. One też w przyszłości mogą być objęte mechanizmami wzrostu związanymi z procesami globalizacji gospodarki. Pozostałe miasta i regiony (z wyjątkiem stref przygranicznych, sąsiadujących z krajami Europy Zachodniej), cechują się, w świetle przytaczanych poglądów, brakiem wyraźnych impulsów przemian, jak również wyraźnych perspektyw rozwoju. W rezultacie, obserwuje się, zwiększający się zapewne w następnych latach, wzrost odstępu na skali rozwoju społeczno-gospodarczego między metropoliami stołecznymi (określanymi też mianem "*primate cities*") a pozostałymi składnikami systemów osadniczych krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

Błędną jest teza, a w zasadzie przestrzenne i czasowe ograniczenie jej ważności, starał się wykazać autor niniejszego opracowania (Korcelli 1995b; 1996). Z jednej strony nawiązuje ona bowiem, chociaż jedynie *implicite*, do koncepcji rozwoju dualnego (występowania sektora nowoczesnego obok sektora tradycyjnego) w krajach Trzeciego Świata, z drugiej oparta jest na obserwacjach dotyczących głównie Węgier i Rumunii, a więc krajów, w których wyjściowy dystans dzielący metropolie stołeczne od pozostałych miast i regionów był szczególnie duży. W krajach o systemie osadniczym cechującym się pełną strukturą hierarchiczną ośrodków miejskich - zwłaszcza w Polsce, w nieco mniejszym stopniu w Czechach - przestrzenne zróżnicowanie efektów transformacji gospodarczej bynajmniej nie uzasadnia poglądu o dualnym charakterze rozwoju w układzie: metropolia stołeczna - inne większe miasta i aglomeracje miejskie. Wręcz przeciwnie, obserwuje się, zwłaszcza w ostatnich latach, stopniową dyfuzję przestrzenną efektów transformacji i modernizacji, w tym penetracji kapitału zagranicznego (firm dystrybucyjnych, banków) zmierzającego do przechwycenia części znacznego, jak się okazało, potencjału rynków regionalnych.

Charakterystycznym aspektem tych procesów jest obserwowany w ostatnich latach rozwój i modernizacja regionalnych portów lotniczych usytuowanych w kilku aglomeracjach miejskich Polski, a zwłaszcza podnoszenie ich znaczenia do rangi portów międzynarodowych.

2. Warszawa na tle zbioru dużych miast i aglomeracji miejskich w Polsce

Powracając do kwestii pozycji, jaką zajmuje Warszawa wśród dużych miast i aglomeracji miejskich Polski, należy niewątpliwie stwierdzić jej przewagę pod względem wielu (choć nie wszystkich) podstawowych mierników obrazujących stan gospodarki. Przewaga ta jest jednak znacznie mniejsza niż dystans dzielący duże miasta i aglomeracje miejskie, traktowane jako zbiór, od zbioru miast średnich i małych; nie wydaje się ona również powiększać w ostatnich latach. Aglomeracja warszawska aspiruje do roli trzonu gospodarczego Polski, roli pełnionej do początku okresu transformacji przez aglomerację

górnoląską. Dominacja Warszawy w systemie miast Polski w przyszłości, po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, nie jest jednak przesądzona. Tymbardziej nieokreślona jest przyszła ranga Warszawy w Europejskim Systemie Miast.

Począwszy od pierwszych lat transformacji, Warszawa oraz aglomeracja warszawska (utożsamiana w tym, jak i w ogromnej większości innych opracowań z województwem stołecznym, ze względu na dostępność zagregowanych danych statystycznych) cechuje się najniższym w Polsce poziomem bezrobocia. W połowie lat 90. ujawniła się na lokalnym rynku zatrudnienia istotna przewaga popytu nad podażą w wielu zawodach i branżach, związanych zarówno z wysokimi, jak i relatywnie wysokimi (np. handel detaliczny, budownictwo), kwalifikacjami pracowników. Konsekwencją tej nierównowagi jest selektywny napływ do Warszawy i jej okolic znacznej liczby pracowników okresowych i sezonowych (brak wiarygodnych szacunków w tym zakresie), przy stosunkowo niewielkim jednak napływie tzw. stałych migrantów.

Chłonność rynku pracy Warszawy i aglomeracji jest również jedną z przyczyn istnienia wyższego o ponad 20 % od średniej krajowej poziomu płac w województwie stołecznym. Znacznie ważniejsza jest tu jednak rola innych czynników, a mianowicie koncentracji w aglomeracji stołecznej kilkudziesięciu tysięcy pracowników centralnych organów i instytucji państwowych, jak również instytucji finansowych oraz innych firm świadczących usługi wyższego rzędu o zasięgu krajowym i międzynarodowym.

Konsekwencją relatywnie wysokiego poziomu średnich wynagrodzeń (zwłaszcza istnienia stosunkowo licznej grupy osób o wysokich dochodach) oraz związanego z tym wysokiego popytu, ceny nieruchomości w Warszawie są znacznie wyższe w porównaniu z innymi dużymi miastami Polski. Różnice te utrzymują się co najmniej na tym samym poziomie w ciągu ostatnich kilku lat.

I tak, zgodnie z danymi dostarczonymi przez firmy pośredniczące w obrocie nieruchomościami, zamieszczanymi w prasie ogólnej i specjalistycznej, ceny mieszkań na rynku wtórnym (w przeliczeniu na 1m²) w drugiej połowie 1993 roku były w Warszawie wyższe średnio o 28 % od cen w Poznaniu i Gdańsku, o 29 % wyższe od średnich cen w Krakowie, o 58 % - we Wrocławiu i Szczecinie oraz dwukrotnie wyższe od średnich cen w Łodzi i Bydgoszczy. Podobnie, ceny lokali sklepowych były wyższe w Warszawie średnio o 8 % w porównaniu z Poznaniem, o 18 % - Gdańskiem, o około jedną trzecią wyższe niż we Wrocławiu oraz blisko dwukrotnie wyższe niż w Łodzi.

Podobne relacje obowiązywały w drugiej połowie 1994 r. Mieszkania w Warszawie były wówczas o ok. 25 % droższe niż w Krakowie, o ok. 35 % wyższe ceny niż w Poznaniu, Gdańsku i Szczecinie, a także niemal dwukrotnie droższe niż w Łodzi.

Jeszcze wyższe różnice na korzyść Warszawy były w przypadku ocen działek budowlanych. Wreszcie, zgodnie z informacjami z pierwszego półrocza 1996 roku ceny domów (w przeliczeniu na 1m²) w Warszawie były średnio o ponad 30 % wyższe niż w Poznaniu i ok. 50 % wyższe niż we Wrocławiu, Łodzi i Katowicach.

Wśród dużych miast i aglomeracji miejskich Polski Warszawa jest zdecydowanym liderem pod względem liczby firm z kapitałem zagranicznym (tzw. *joint ventures*) oraz

wielkości tego kapitału. Jej udział w wielkości zatrudnienia w firmach zagranicznych jest jednak znacznie niższy niż w zakresie poprzednio wymienionych wskaźników. Warszawa przyciąga bowiem w pierwszym rzędzie biura i przedstawicielstwa handlowe tych firm. Duże zagraniczne inwestycje produkcyjne lokują się zresztą często w mniejszych miastach (np.: Kwidzyn, Bielsko-Biała, Olsztyn, Sandomierz); rozpoczęta w 1996 r. inwestycja koncernu General Motors w Gliwicach może jednak sygnalizować zmianę tendencji w tym zakresie.

Uznając, iż napływ kapitału zagranicznego stanowi w bardzo wielu przypadkach ważny impuls korzystnych przemian gospodarczych w układzie zarówno branżowym, jak również przestrzennym, należy podkreślić, iż podstawę transformacji gospodarki w Polsce stanowi w ostatnich latach powstawanie i rozwój nowych firm sektora prywatnego. W tej dziedzinie aktywności gospodarczej podstawowy wskaźnik, jakim jest liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców, osiąga bardzo zbliżone wartości w głównych aglomeracjach miejskich, przy czym województwa: warszawskie, łódzkie, poznańskie i krakowskie zajmują pod tym względem najwyższe pozycje.

Obraz transformacji gospodarki Warszawy i aglomeracji stołecznej nie jest pozbawiony ciemnych plam. Największą z nich stanowi bezwzględnie upadek branż przemysłu uznawanego w swoim czasie za przemysł wysokiej technologii, zwłaszcza przemysłu elektronicznego i optycznego. Dotyczy to także związanych z tym przemysłem instytutów badawczych. Upadek zagroził także największym przedsiębiorstwom produkcyjnym aglomeracji, a mianowicie należącym do branży środków transportu zakładom FSO i Ursus. W 1993 r. zajmowały one odpowiednio pierwsze i ósme miejsce na liście największych dłużników wobec budżetu państwa, obok takich "potentatów" w tym zakresie, jak spółki i holdingi górnicze, największe polskie huty, a także Polskie Koleje Państwowe i Polskie Linie Lotnicze (te dwa ostatnie przedsiębiorstwa mają także siedzibę w Warszawie). O ile w przypadku żerańskiej Fabryki Samochodów Osobowych bezpośrednia groźba likwidacji została odsunięta w wyniku inwestycji koncernu Daewoo, to w przypadku Zakładów Przemysłu Ciągnikowego Ursus przebieg dalszych zdarzeń nie jest oczywisty. Określą go bowiem głównie relacje między gospodarką a polityką na szczeblu krajowym.

3. Zmiany struktury gospodarki Warszawy i aglomeracji

W latach 1990-1996 dokonały się zasadnicze przesunięcia w sektorowej strukturze gospodarki Warszawy i aglomeracji stołecznej, analogiczne zresztą do zmian występujących w innych dużych miastach i aglomeracjach miejskich Polski, jak też ogólnie, Europy Środkowo-Wschodniej. Zmniejszył się wydatnie udział przemysłu w strukturze zatrudnienia, wzrósł natomiast szybko % zatrudnionych w sektorze usług. W tym krótkim okresie Warszawa osiągnęła międzysektorową strukturę zatrudnienia bliską strukturze charakteryzującej aglomeracje miejskie Europy Zachodniej.

Jak stwierdza S.Misztal (1996), proces "dezindustrializacji" Warszawy rozpoczął się już w drugiej połowie lat 70., natomiast charakterystyczną cechą lat 90., obok zmiany struktury własnościowej przemysłu, jest zmiana struktury wielkości przedsiębiorstw i zakładów

produkcyjnych. Upadkowi oraz kurczeniu się wielu dużych przedsiębiorstw państwowych towarzyszył bowiem znaczny przyrost liczby małych zakładów prywatnych, oceniany na ok. 5 tysięcy firm, koncentrujący się w takich branżach, jak przemysł spożywczy, odzieżowy i poligraficzny. Przyrost ten tylko częściowo kompensował spadek zatrudnienia w dawnych oraz obecnie działających przedsiębiorstwach państwowych. Straty zatrudnienia netto w przemyśle Warszawy w latach 1988-1995 szacuje się na ponad 50 tys. osób.

Ubytek miejsc pracy w przemyśle został jednak w znacznym stopniu wyrównany wzrostem zatrudnienia w sektorze usług. Na przykład, liczba firm w branży handlu detalicznego zwiększyła się w latach 1988-1994 75 razy. W związku z tym, ogólny spadek zatrudnienia w Warszawie (o ok. 10 % między rokiem 1988 a 1994) był niższy niż w innych dużych miastach Polski. Co istotniejsze, nastąpił bardzo dynamiczny rozwój nowych firm prywatnych w dziedzinach, które tworzą współcześnie trzon bazy ekonomicznej w dużych miastach, w krajach Europy Zachodniej, a mianowicie usługach produkcyjnych i usługach konsumpcyjnych wyższego rzędu. Dotyczy to usług finansowych, prawnych, konsultingowych, komputerowych, reklamowych, wydawniczych, poligraficznych, edukacyjnych, a także usług w zakresie wzornictwa, obrotu nieruchomościami i in. Działalności te są szczególnie czułe na istnienie lokalnych korzyści urbanizacji i aglomeracji.

Napływ kapitału zagranicznego do Warszawy i aglomeracji warszawskiej nie pozostaje bez związku z obecnością władz oraz instytucji centralnych. Tak więc funkcja stołeczna miasta, tak zasadniczy element jego bazy ekonomicznej w warunkach "gospodarki planowej", okazała się równie ważnym czynnikiem lokalizacyjnym w warunkach gospodarki rynkowej. Wydaje się jednak, że rola tego czynnika w przyciąganiu inwestorów zagranicznych będzie stopniowo słabła wraz z postępującą ogólną stabilizacją i upowszechnianiem się za granicą wizerunku Polski jako kraju cywilizowanego.

4. Przemiany struktury wewnętrznej i użytkowania ziemi

Zmiany zabudowy i użytkowania terenów, które nastąpiły w ciągu ostatnich kilku lat w Warszawie, są najbardziej widoczne na obrzeżach miasta oraz w przylegających do niego strefach aglomeracji. Rozwój Warszawy ma, co prawda, charakter głównie peryferyjny już począwszy od lat 70., kiedy to powstawały zwarte kompleksy osiedli mieszkaniowych Ursynowa, Bemowa lub Tarchomina. Nowa zabudowa lat 90. jest jednak o wiele bardziej rozproszona i związana w znacznej, jeśli nie przeważającej części, z prywatną działalnością handlową, usługową i produkcyjną. J.M. Chmielewski (1996) nazywa powstający układ zabudowy rozlewiskiem, rozprzestrzeniającym się w promieniu 30-40 km od centrum miasta. Jego powstanie umożliwia gwałtowny rozwój motoryzacji oraz budowa pozamiejskiego pierścieniowego układu sieci energetycznych. W rezultacie, dawny układ pasmowo - liniowy tkanki miejskiej przyjmuje formę pasmowo - sieciową.

Rozwój ten nie postępuje jednak równomiernie w przestrzeni, bowiem nowa zabudowa, a zwłaszcza większe obiekty handlowe i usługowe, lokalizuje się głównie wzdłuż ważniejszych tras wylotowych z Warszawy. W odniesieniu do tej drugiej kategorii zaznacza się

koncentracja w sektorze południowo-zachodnim, a konkretnie w pasmach: sochaczewskim, pruszkowskim oraz wzdłuż i w widłach szos prowadzących w kierunku Katowic i Krakowa, wokół miejscowości Janki. Z kolei, pasmo północne, przebiegające przez słynącą jako oaza prywatnej przedsiębiorczości w latach 70. i 80. gminę Łomianki, przyciąga w ostatnich latach relatywnie mniej nowych inwestycji budowlanych.

O peryferyjnym rozwoju Warszawy w pierwszej połowie lat 90. zdecydowały typowe dla współczesnej gospodarki rynkowej czynniki lokalizacyjne, głównie ceny ziemi oraz dostępność przestrzenna miejsc, mierzona możliwościami obsługi ruchu samochodowego. Czynnikiem specyficznym w przypadku Warszawy były (i w dalszym ciągu pozostają) przeszkody prawne, administracyjne i organizacyjne, stwarzające bariery dla inwestycji w centralnych dzielnicach miasta. Idzie tu w pierwszym rzędzie o znaną, nieuregulowaną i mającą niewielkie szanse na ostateczne rozwiązanie w nieodległej przyszłości, kwestię tzw. gruntów warszawskich - skomunalizowanych w 1945 r. terenów zawartych w przedwojennych granicach miasta. Idzie tu jednak także o ogólny klimat inwestycyjny, w zakresie którego Warszawa, a zwłaszcza jej dzielnica (w latach 1990-1994 gmina) Śródmieście, uzyskuje ze strony potencjalnych i rzeczywistych inwestorów bardzo niskie notowania na tle innych miast Polski, a także innych metropolii Europy Środkowo-Wschodniej.

Wymienione bariery nie pozwoliły dotąd na pełne ujawnienie się i skapitalizowanie jednego z głównych atutów Warszawy, jakim w warunkach restrukturyzacji gospodarki i otwarcia na napływ zagranicznego kapitału jest istnienie rozległych, niezabudowanych oraz ekstensywnie użytkowanych terenów w centrum miasta i w jego bezpośrednim otoczeniu. Wyraźne pozytywne zmiany pod tym względem następują dopiero w ostatnich latach.

We wczesnej fazie transformacji, w latach 1989-1991 Warszawa, w tym również jej dzielnice centralne, cieszyły się znacznym zainteresowaniem inwestorów zagranicznych. Nie doszło jednak wówczas do boomu budowlanego ze względu na przeszkody wymienione wyżej - zarówno brak jasności w zakresie praw własności gruntów i budynków, silne opory biurokratyczne, jak i powszechne protesty mieszkańców domów i osiedli sąsiadujących z potencjalnymi placami budowy. Część projektów inwestycyjnych miała zresztą charakter wybitnie spekulacyjny, nie znajdując odpowiednich podstaw kapitałowych. W tym okresie powstało w centrum Warszawy kilka nowych hoteli i budynków biurowych, jednak największe z nich (obecny hotel Marriott, tzw. Błękitny Wieżowiec, przy Pl. Bankowym) stanowiły "odratowane" obiekty wzniesione (lecz niedokończone) jeszcze w latach 70., a następnie stopniowo niszczone w okresie kryzysu lat 80.

Lata 1992-1994 były okresem zastoju budowlanego w centrum Warszawy. Na ten okres przypadł natomiast dość silny napływ inwestycji do strefy peryferyjnej. Eamonn Judge, profesor ekonomii i polityki przestrzennej na Uniwersytecie Metropolitalnym Leeds, w Wielkiej Brytanii, obserwator sceny polskiej, przedstawił swoje wrażenia z ówczesnej, kolejnej podróży do Polski w następujący sposób:

"Właśnie w mieście stołecznym, Warszawie można zaobserwować te zmiany (mowa o wzroście gospodarczym Polski, wyraźnym już w 1994 r.) i wyczuwać związane z nimi napięcia. Lecz gdy się błądzi po centralnych częściach Warszawy można zadać pytanie: Gdzie podział

się ten cały rozwój? Wyraźnymi dowodami zmian są nowe wystawy sklepów i odnowione fasady budynków w śródmieściu, ale widok z najwyższego punktu w Warszawie, z Pałacu Kultury, mówi wiele za siebie. Zamiast dostrzec dowody szeroko zakrojonych prac budowlanych, czego można było się spodziewać w centrum dużej stolicy europejskiej, przeżywającej szybką restrukturyzację gospodarczą, widzi się inną rzeczywistość. Doliczyliśmy się zaledwie sześciu żurawi budowlanych. Istnieje wiele projektów inwestycyjnych, lecz kiedy i czy wydadzą one owoce to osobna kwestia... W Warszawie widoczny jest rozwój i to znaczny, lecz ma on miejsce na peryferiach miasta, w odległości 10 czy 12 mil od centrum." (E. Judge, E. Barraclough, 1995, s.8).

Szybki wzrost gospodarczy i niespodziewana pojemność rynku wewnętrznego w Polsce stanowiły główne czynniki znacznego zwiększenia się naporu inwestycyjnego na centralne dzielnice Warszawy w latach 1995-1996. Jego efekty są najbardziej widoczne w zachodniej części centrum, a mianowicie w dzielnicy Wola, której władze samorządowe stosunkowo wcześniej przyjęły nastawienie proinwestycyjne. Jesienią 1996 r. już kilkanaście dużych projektów inwestycyjnych (siedzib banków, hoteli, budynków biurowo-handlowych, a także budowli użyteczności publicznej), o łącznej wartości znacznie przekraczającej miliard dolarów, było w trakcie realizacji lub zaawansowanych stadiach przygotowań do rozpoczęcia budowy. Upowszechniło się, uzasadnione tym razem, przekonanie o nadejściu początku warszawskiego boomu budowlanego.

Nasuwa się kilka refleksji związanych z kierunkami rozwoju oraz zmianami funkcji i form przestrzennego zagospodarowania śródmiejskich dzielnic Warszawy. Po pierwsze, centrum miasta wydaje się w ostatnich latach przesunąć w "niewłaściwym" kierunku, niezgodnie z tradycyjną osią rozwoju Warszawy, przebiegającą w zasadzie południkowo, niezgodnie także z tradycyjnym kierunkiem przesuwania się śródmieścia, z północy na południe.

Obserwowany kierunek jest także niezgodny z tendencjami występującymi, z pewnymi wyjątkami, w metropoliach Ameryki Północnej i Europy Zachodniej. Nowe skupiska siedzib banków, i korporacji handlowych powstają bowiem z reguły w tych sektorach miasta, które cechują się wysokim prestiżem społecznym i stanowią obszary zamieszkania warstw zamożnych. W przypadku Warszawy dzielnice tego typu, przy uwzględnieniu różnicy skali zróżnicowań i poziomu zamożności, są trwale usytuowane na południe i (w mniejszym stopniu) na północ od centrum (por. Węclawowicz 1988).

Tymczasem nowe warszawskie "city" formuje się na zachód od ścisłego śródmieścia, pozostając oddzielone od niego swoistą śródmiejską pustynią rozciągającą się wokół Pałacu Kultury i Nauki. Co więcej, powstaje ono we wschodniej części zaniedbanej, starej, przemysłowej i robotniczej dzielnicy Wola. Na rozwój ten złożyło się kilka istotnych czynników, wśród nich, wymieniona już wcześniej, aktywność lokalnych władz samorządowych, dostępność wolnych i wyposażonych w podstawową infrastrukturę techniczną terenów, dogodne usytuowanie w stosunku do linii komunikacyjnych i portu lotniczego, wreszcie, jak można przypuszczać, słaba znajomość geografii społecznej Warszawy zwłaszcza wśród zagranicznych inwestorów.

Po drugie, w wyniku obserwowanych zmian przyszłe śródmieście Warszawy może pozostać rozczłonkowane, mniej zwarte i słabiej zagospodarowane w porównaniu ze śródmiejskimi dzielnicami innych miast europejskich o podobnej wielkości i funkcjach. Na jego obszarze wykształciłoby się, obok największego ośrodka biur, firm i banków, usytuowanego na zachód od obecnego centrum, kilka subcentrów o podobnych funkcjach. Inne tereny śródmiejskie nie uzyskałyby wartości uzasadniającej ich przebudowę. Centralne dzielnice Warszawy pozostałyby zatem obszarem o strukturze mozaikowej, nie wolnym od kontrastów.

Ten realizujący się scenariusz wydaje się jednak być najlepszym z możliwych. Jego alternatywa, np. silne skupienie nowych inwestycji i wielkomiejskich funkcji gospodarczych Warszawy wzdłuż szlaku ul. Marszałkowskiej nie pozwoliłoby, z pomocą sił rynkowych, na przebudowę dzielnicy slumsów na warszawskim "Dzikim Zachodzie". Kontrasty przestrzenne osiągnęłyby wówczas jeszcze większą skalę. Tymczasem obecna, "wyspowa" przebudowa dzielnic centralnych może prowadzić do stopniowego dopływu kapitału i podniesienia standardu stosunkowo rozległej śródmiejskiej części Warszawy.

Większe ryzyko wiąże się z projektowanym lokalizowaniem nowych skupisk obiektów biurowych poza szeroko pojmowanym śródmieściem Warszawy, np. w rejonie Dworca Gdańskiego, czy w tzw. Łuku Siekierowskim. Jedną z konsekwencji takiego rozwoju mogłoby być bowiem osłabienie wielkomiejskich funkcji śródmieścia Warszawy oraz zmniejszenie się jej siły przyciągania nowych inwestycji i nowych działalności.

Dzielnice mieszkaniowe Warszawy i aglomeracji nie uległy zasadniczym przekształceniom w ciągu ostatnich kilku lat, głównie ze względu na niską aktywność budownictwa mieszkaniowego. Większość nowej zabudowy mieszkaniowej, o wyższych niż dawniej standardach, w tym zabudowy jednorodzinnej i szeregowej, lokalizuje się w sektorach: południowym oraz południowo-wschodnim, a zatem na obszarach o korzystnych, lub wręcz atrakcyjnych, warunkach przyrodniczych. Tzw. plombowa zabudowa mieszkaniowa w strefach wewnętrznych Warszawy jest rozproszona i, jak dotąd, mało zauważalna.

Polaryzacja społeczna dzielnic i osiedli mieszkaniowych nie postępuje zgodnie z wcześniejszymi oczekiwaniami (zagadnienie to zostało szerzej zinterpretowane w innym opracowaniu; por. Korcelli, 1995a), a ze względu na wzrastający popyt na mieszkania (zwłaszcza mniejsze, co świadczy o rozszerzaniu się kategorii rzeczywistych i potencjalnych nabywców na osoby o niższych niż maksymalne dochodach), ich cena osiąga wysoki poziom nawet w osiedlach o relatywnie niskim prestiżu społecznym oraz w budynkach o nienajlepszym stanie technicznym. Rozwój nowego budownictwa mieszkaniowego w przyszłości może jednak prowadzić do daleko idących zmian w tym zakresie.

Zróznicowanie cen mieszkań (o porównywalnym standardzie) pomiędzy poszczególnymi dzielnicami Warszawy nieznacznie, chociaż systematycznie wzrastają w okresie ostatnich kilku lat, osiągając relacje 1:2 (między Śródmieściem a Pragą Płn.). O ile najwyższe ceny uzyskują w dalszym ciągu lokale położone w śródmieściu, to przyrost wartości mieszkań jest najszybszy w południowo-środkowej części miasta - na Górnym Mokotowie oraz, w mniejszym stopniu, na północ od centrum - w starej części Żoliborza.

Zmiany obejmujące obszary przemysłowe mają, jak dotąd, także stosunkowo ograniczony zasięg. Zgodnie z obliczeniami dokonаныmi przez S.Misztala (1996), tereny przemysłowe, zajmujące w 1985 r., w granicach Warszawy, łącznie ok. 23 km², nie zmniejszyły w istotny sposób swojego zasięgu w ciągu ostatnich dziesięciu lat, pomimo znacznego spadku zatrudnienia w przemyśle oraz wielkości produkcji, jak również zmniejszenia się powierzchni terenów zabudowanych. Ponad 20 % terenów przemysłowych nie użytkuje się, najwięcej w dzielnicach przemysłowych - na Służewcu i Żeraniu. Zmiany użytkowania utrudnia jednak fakt, iż przedsiębiorstwa przemysłowe uzyskały w 1990 r. prawo do wieczystej dzierżawy zajmowanych przez nie wówczas terenów. Wielu z nich pozwala to wegetować dzięki wynajmowaniu terenów i budynków na inne cele. W konsekwencji, dawne dzielnice przemysłowe Warszawy zmieniają stopniowo swoje funkcje, stając się obszarami o funkcjach mieszanych: handlowych, przemysłowych i usługowych. Proces ten jest najbardziej zaawansowany w dzielnicy Służewiec, korzystnie usytuowanej w południowej części miasta w pobliżu dróg wylotowych z Warszawy oraz portu lotniczego.

5. Polityka i działalność władz samorządowych;

Polityka państwa wobec Warszawy

Wiele trudności, na które napotyka rozwój Warszawy w okresie transformacji społeczno-politycznej i gospodarczej zachodzącej w Polsce, wynika z zasadniczych mankamentów ustroju stolicy, wprowadzonego na mocy tzw. ustawy warszawskiej w 1990 r. Ta specyficzna konstrukcja, mająca w swoim przesłaniu głęboką decentralizację procesów decyzyjnych i udział w nich szerokich warstw obywateli miasta, okazała się wewnętrznie niespójna, konfliktogenna, uniemożliwiająca prowadzenie jednolitej polityki i podejmowanie przez władze samorządowe przedsięwzięć w skali całego miasta, a tym bardziej w skali aglomeracji miejskiej.

Dokonana w 1994 r. modyfikacja ustawy warszawskiej przyniosła w praktyce spotęgowanie występujących problemów. Na przykład, chociaż ustawa zobowiązuje gminy warszawskie do łączenia się w związki, które powinny kierować poszczególnymi dziedzinami gospodarki miejskiej (takimi jak, transport publiczny, ciepłownictwo, kanalizacja), ich utworzenie okazało się niemożliwe, co najmniej do końca 1996 r. Zamiast przyjąć jako wzór przy tworzeniu ustawy rozwiązania dobrze funkcjonujące w miastach o podobnej wielkości i funkcjach (np. Wiedniu - mieście stanowiącym jedną gminę), jej autorzy nawiązywali do przykładu zupełnie nieadekwatnego, jakim jest struktura administracyjna Paryża. Nie ma jednak obecnie szans na ponowne scalenie Warszawy; nawet w planach reformy powiatowej przewiduje się utworzenie odrębnych powiatów, obejmujących lewobrzeżne i prawobrzeżne części miasta.

Niemniej związek gmin warszawskich podejmował studia poświęcone ocenie stanu przestrzennego zagospodarowania Warszawy i aglomeracji stołecznej, a także określeniu celów i perspektyw rozwoju. Szeroko zakrojone studia i dyskusje prowadzono w ramach

Komitetu Roboczego Programu Rozwoju "Warszawa XXI" oraz Studium Rozwoju Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Wyniki tych prac nie znalazły jednak, jak dotąd, zastosowania; nakreślone cele strategiczne oraz pośrednie nie miały zresztą odniesienia do skalimozliwych inwestycji, jak i do mechanizmów decyzyjnych.

Nieco inny charakter miał przedstawiony w 1994 r. przez Prezydenta Warszawy dokument, znany pod nazwą "Siedem priorytetów dla Warszawy". Akcentował on politykę prorozwojową i zapowiadał podjęcie pewnych konkretnych działań na rzecz takiej polityki - np. ograniczanie przeszkód napotykaných przez inwestorów. Pewne elementy programu, zwłaszcza stopniowe wypełnianie luk w zabudowie śródmiejskiej, znajdują częściowe odzwierciedlenie w zmianach krajobrazu miasta w okresie ostatnich dwóch lat.

Działania władz samorządowych w Warszawie są jednak mało widoczne. Przykładem tego jest zwłaszcza polityka transportowa. Nie podjęto żadnych znaczących przedsięwzięć przeciwdziałających konsekwencjom gwałtownego przyrostu liczby samochodów osobowych (a także dostawczych) w ostatnich latach. Efektem tego jest szybko postępująca atrofia systemu komunikacyjnego. Władzom miasta nie udało się wprowadzić, zapowiadanego już od kilku lat, systemu stref płatnego parkowania w centrum Warszawy. Z jednej strony zmniejsza to konkurencyjność transportu publicznego, z drugiej pozbawia władze samorządowe bardzo znacznych potencjalnych przychodów, co w sytuacji permanentnego kryzysu finansów miasta jest trudne do wybaczenia.

Polityka Państwa w stosunku do Warszawy jest, ogólnie ujmując, mało aktywna. Nie jest ona także jednoznacznie określona. Dotacje z budżetu centralnego stanowią istotny składnik dochodów budżetowych miasta, a zrealizowane w ostatnich latach i podjęte ostatnio w Warszawie inwestycje centralne (rozbudowa METRO, budowa gmachów Sądu Najwyższego i Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego) są zauważalnym wkładem w przebudowę miasta i jego rozwój. Bilans przepływów między budżetem Państwa a gospodarką Warszawy, uwzględniający wpłaty do budżetu z tytułu podatków oraz wypłaty na rzecz sfery budżetowej, jest zresztą trudny do wyznaczenia; są to jednak bardzo znaczące udziały po obydwu stronach rachunku. Próba, a raczej próby dokonania takiego rachunku powinny zostać podjęte, niezależnie od jego ewentualnego wyniku. Należy bowiem podkreślić, iż przekonanie o znacznych transferach finansowych na korzyść Warszawy w skali gospodarki narodowej jest w wielu regionach Polski silnie ugruntowane.

Stwierdzenia te nie powinny stanowić jednak uzasadnienia braku oficjalnej, konsekwentnej polityki wobec Warszawy na szczeblu centralnym. Wręcz przeciwnie, sformułowanie takiej polityki jest niezbędne. Między przebudową i rozwojem Warszawy a transformacją gospodarczą Polski występuje bowiem swoista współzależność, widoczna zresztą ostro dopiero od połowy lat 90., gdy szybki przyrost produktu krajowego zaowocował napływem do Warszawy znacznego kapitału inwestycyjnego, zwłaszcza zagranicznego. Należy jednocześnie sądzić, że stosunkowo szybkie przystosowanie się Warszawy do współczesnych międzynarodowych standardów w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania, warunków ekologicznych i bezpieczeństwa publicznego sprzyjałoby rozwojowi gospodarki w skali kraju i nie pozostawałoby bez znaczenia dla procesu integracji Polski z Unią Europejską.

Polityka Państwa wobec Warszawy nie powinna bynajmniej obejmować subsydiów na rzecz zlokalizowanych na obszarze miasta i aglomeracji podmiotów gospodarczych (do niedawna można było spotkać np. postulaty odbudowy, za państwowe środki, warszawskiego przemysłu elektronicznego). Polityka ta powinna natomiast wspomóc usprawnienie funkcjonowania miasta i aglomeracji dzięki inwestowaniu w rozwój infrastruktury, wspomagać inwestycje proekologiczne oraz działania służące polepszeniu bezpieczeństwa publicznego. Powinno się także dążyć do stworzenia warunków prawnych umożliwiających działanie normalnego rynku gruntów i nieruchomości oraz do wprowadzenia racjonalnego układu władzy i administracji lokalnej obejmującej Warszawę i aglomerację stołeczną. Polityka Państwa na rzecz rozwoju szkolnictwa wyższego i nauki przyczyniłaby się także pośrednio do rozwoju funkcji Warszawy oraz jej oddziaływania zarówno w skali kraju, jak i w skali międzynarodowej.

Polityka Państwa powinna także przeciwdziałać niebezpieczeństwom wynikającym z dominacji interesów sektorowych nad interesami miasta oraz jego głównych części składowych. Konflikt powstały wokół przebiegu autostrady A-2 jest tego dobitnym przykładem. Pospieszne zrealizowanie anachronicznej koncepcji z lat 70. mogłoby przynieść doraźne oszczędności w kosztach budowy, ale jednocześnie nieobliczalne straty i długofalowe negatywne następstwa związane z wprowadzeniem ciężkiego ruchu tranzytowego do gęsto zaludnionych dzielnic mieszkaniowych Warszawy - ich dewastację i spadek cen gruntów. Działania władz centralnych winny w tym przypadku zmierzać do realizacji koncepcji współcześnie powszechnie stosowanej w krajach Europy Zachodniej, a zatem budowy pierścieni autostrad wokół dużych miast, co w warunkach Warszawy mogłoby także oznaczać wprowadzenie impulsów rozwoju na słabo zagospodarowane obszary Mazowsza, rozciągające się bezpośrednio poza granicami aglomeracji warszawskiej.

6. Zagadnienia ludnościowe; migracje

Opracowanie, przygotowywane równolegle w ramach niniejszego projektu badawczego (Korcelli 1997) jest poświęcone perspektywom demograficznym głównych aglomeracji miejskich w Polsce. Omówienie problematyki ludnościowej Warszawy ograniczy się więc do podania kilku podstawowych tez.

Po pierwsze, jako błędne należy uznać często spotykane w publikacjach i dyskusjach o przyszłości Warszawy stwierdzenia, zgodnie z którymi notowany od kilku lat zerowy przyrost liczby mieszkańców aglomeracji stołecznej (oraz niewielki spadek liczby ludności samego miasta) stanowi poważne zagrożenie jej dalszego rozwoju, a także okoliczność przekreślającą szanse (przy kontynuacji obecnych trendów) awansu Warszawy w europejskiej hierarchii miast. Stabilizacja liczby ludności w ostatnich latach była mianowicie warunkiem ułatwiającym transformację gospodarki Warszawy i osiągnięcia względnej równowagi na lokalnym rynku pracy.

Wiązanie rozwoju i postępu z dynamicznym wzrostem liczby ludności stanowi zresztą ujęcie tradycyjne, nie potwierdzone doświadczeniami miast Europy Zachodniej, których

większość cechuje się stagnacją demograficzną. Obecny potencjał demograficzny Warszawy przewyższa znacznie odpowiednie wartości dla Pragi czy Sztokholmu; jest także wyższy niż w przypadku Wiednia - metropolii zajmującej ważną pozycję w Europejskim Systemie Miast.

Po drugie, jako jeden z warunków pomyślnej transformacji i rozwoju Warszawy należy uznać istnienie stałego napływu migracyjnego ludności. Znaczenie tego napływu polega jednak nie tyle na kompensowaniu ubytku naturalnego ludności, wynikającego z przewagi liczby zgonów nad liczbą urodzeń, co na efektach jakościowych, a mianowicie hamowaniu procesu starzenia się ludności miasta oraz dopływie jednostek charakteryzujących się określonymi kwalifikacjami i zdolnościami, warunkującymi funkcjonowanie miasta jako ośrodka innowacji.

Po trzecie, wskutek częściowego załamania się systemów rejestracji ludności w Polsce w ostatnich latach, dane statystyczne dotyczące migracji należy traktować ze znaczną rezerwą. Wiele częściowych studiów opartych na badaniach ankietowych, jak również codzienne obserwacje sugerują, iż napływ migracyjny ludności do Warszawy i aglomeracji stołecznej z innych miast i regionów Polski jest w istotnym stopniu większy od napływu oficjalnie rejestrowanego. Bardzo pokąźny i nie odzwierciedlony przez statystyki, jest okresowy i sezonowy napływ ludności. Dotyczy to w jeszcze większym stopniu migracji międzynarodowych. Rzeczywisty bilans ludnościowy Warszawy i aglomeracji, uwzględniający nie rejestrowane ruchy migracyjne, jest w ostatnich latach zdecydowanie dodatni.

Po czwarte, z prognoz demograficznych, jak również prognoz ekonomicznych dotyczących Polski wynika prawdopodobieństwo zwiększenia się poziomu i bezwzględnego wolumenu migracji wewnętrznych w drugiej połowie lat 90., jak również w pierwszej dekadzie następnego stulecia. Warszawa i aglomeracja stołeczna będą zapewne jednym z głównych, a być może największym w skali kraju obszarem docelowym tych migracji. Wspomniany wzrost poziomu migracji nie będzie jednak oznaczał zwielokrotnienia ich obecnego wolumenu. Część potencjalnych migrantów wybierze cele poza granicami Polski. Konsekwencją zwiększenia się napływu migracyjnego do Warszawy będzie wzrost ogólnej liczby jej mieszkańców. Będzie to jednak wzrost stosunkowo niewielki.

7. Miejsce Warszawy w Europejskim Systemie Miast

a jej rola w systemie osadniczym Polski

Otwarcie Polski na świat, jakie dokonało się na przełomie lat 80. i 90., przyniosło spadek zainteresowania geografów, demografów i planistów przestrzennych takimi zagadnieniami, jak przyczyny i kierunki migracji wewnętrznych oraz interakcje w krajowym systemie osadniczym. Uwaga badaczy i planistów skupiła się na migracjach międzynarodowych, a także sieciach kontaktów łączących miasta polskie z miastami krajów sąsiednich. Doprowadziło to do zachwiania właściwych proporcji w tym zakresie. Na przykład, w przytaczanych już wcześniej studiach i dyskusjach organizowanych w ramach prac Komitetu Roboczego Programu "Warszawa XXI" przyznawano znaczenie strategiczne usprawnieniu połączeń komunikacyjnych Warszawy z Mińskiem, Lwowem czy St.Petersburgiem, pomijano

natomiast kwestie modernizacji powiązań infrastrukturalnych między Warszawą a innymi dużymi miastami Polski. Analogiczne podejście można zresztą spotkać w opracowaniach na temat strategii rozwoju Wrocławia, Krakowa czy Olsztyna.

Tymczasem podstawowym czynnikiem określającym stopień atrakcyjności, a zatem siłę przyciągania poszczególnych miast i aglomeracji miejskich Polski w układzie międzynarodowym, jest potencjał gospodarczy (wytwórczy, rynkowy) oraz ludnościowy Polski. Wielkość tego potencjału jest z kolei funkcją m.in. spójności krajowego systemu osadniczego oraz intensywności interakcji zachodzących w systemie. Innymi słowy, rola, jaką Warszawa, jak i inne duże miasta Polski mogą obecnie i w przyszłości pełnić w Europejskim Systemie Miast jest ściśle powiązana z ich pozycją w systemie miast Polski.

Wychodząc z tych założeń należy poddać krytyce rozpowszechnione poglądy, zgodnie z którymi przyszłe podstawy gospodarcze Warszawy można wiązać z jej rolą jako ogniwa pośredniczącego w kontaktach między Wschodem a Zachodem. Do funkcji takich pretenduje wiele miast w Europie i w wielu z nich funkcje takie będą obecne. Żadne z tych miast nie może jednak na tej roli opierać swojego bytu, chociażby za względu na niestałość i mobilność wymienionych funkcji. Trwałość i zdolność adaptacyjna bazy ekonomicznej wielkiego miasta wiąże się z reguły z siłą gospodarczą kraju i otaczającego je regionu. Trwałość ta nie jest cechą miasta stanowiącego pod względem gospodarczym wyspę w geograficznej przestrzeni.

Inna z rozpowszechnionych tez, zasługująca, w odróżnieniu od poprzedniej, na częściowe podtrzymanie, nawiązuje do konkurencji występującej między metropoliami stołecznymi Europy Środkowo-Wschodniej, głównie Budapesztem, Pragą i Warszawą, a pośrednio także Wiedniem, o pozyskanie funkcji wyspecjalizowanych, obejmujących swoim zasięgiem tę część Europy.

W istocie, wymienione metropolie łączy rodzaj współzależności, w której występują elementy zarówno konkurencji, jak i współpracy. Świat zewnętrzny, a zwłaszcza międzynarodowe korporacje przemysłowe i finansowe postrzegają je bowiem jako zbiór głównych ośrodków gospodarczych i politycznych Europy Środkowo-Wschodniej -jednego z "nowych" regionów na mapie gospodarczej świata, stanowiącego jeden z wielu alternatywnych obszarów alokacji kapitału, bądź to w postaci inwestycji bezpośrednich, bądź tzw. portfelowych. Stąd analogie w przebiegu poszczególnych faz rynku finansowego na giełdach papierów wartościowych Pragi, Warszawy i Budapesztu.

Rzeczywista, bezpośrednia konkurencja, chociaż i w tym przypadku nie pozbawiona pewnych elementów symbiotycznych, ma miejsce (a zwłaszcza będzie je miała po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej) między Warszawą a Berlinem.

Berlin aspiruje bowiem do roli metropolii wyższego szczebla w europejskiej hierarchii miast, miejsca porównywalnego do zajmowanych obecnie przez Londyn i Paryż.

Aby sprostać tej trudnej konkurencji i nie utracić na rzecz Berlina części funkcji wyspecjalizowanych (np. finansowo-bankowych), jak i funkcji centralnych (np. obsługi ruchu lotniczego) Warszawa musi wzmocnić swoją pozycję oraz powiązania w systemie miast Polski. Podstawowym składnikiem tej strategii powinno być dążenie do powstania ścisłych związków między aglomeracjami miejskimi Warszawy i Łodzi. Ich łączny potencjał ludnościowy

(ujmowany jako zasoby kapitału ludzkiego - kwalifikacji i talentów), a także gospodarczy, jest w skali Europy Środkowej i Wschodniej bardzo znaczny. Wykorzystanie tego potencjału jest jednak uzależnione od dokonania istotnych inwestycji, zwłaszcza budowy pasma nowoczesnej infrastruktury komunikacyjnej łączącej te dwa miasta. Istotny jest także rozwój współpracy i podział zadań pomiędzy różnymi, zlokalizowanymi w nich instytucjami.

Literatura

Chmielewski J.M., 1996, *Studium rozwoju obszaru metropolitalnego Warszawy - możliwości powstania Wielkiej Warszawy*. Komunikat 1/96, TUP, Oddz. Warsz., Warszawa, 1996.

Fassmann H., 1996, *Mittelosteuropa: Regionalstruktur im Wandel*. Referat wygłoszony na sympozjum pt.: *Regionale Transformationsprozesse in Europa*. Institut für Länderkunde. Lipsk, 28-30 marca 1996.

Judge E., Barraclough E., 1995, *Poles learn hard lesson on profit from planning*. *European Planning*, 1140, October 1995.

Korcelli P., 1995a, *Regional patterns in Poland's transformation: the first five years*. *Zeszyty IG i PZ PAN*, 34, Warszawa.

Korcelli P., 1995b, *Kierunki przekształceń systemu osadniczego Polski*. *Biuletyn KPZK PAN*, 169, Warszawa.

Korcelli P., 1996, *Perspektiven der Städte und Städtesysteme in Ost-Mittel Europa: Wandel der Strukturen, Wandel der Funktionen*. Referat wygłoszony na sympozjum pt.: *Regionale Transformationsprozesse in Europa*. Institut für Länderkunde, Lipsk, 28-30 marca 1996.

Korcelli P., 1997, *Alternatywne projekcje zmian demograficznych i migracji w aglomeracjach miejskich*, *Zeszyty IG i PZ PAN* (w druku).

Lichtenberger E., 1994, *Das metropolitane Zeitalter in Europa in West und Ost*. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, Band 136.

Misztal S., 1996, *Deindustrialization of Warsaw and problem of redevelopment of the derelict industrial areas*. Referat wygłoszony na konferencji pt.: *Recent social and economic transition in countries of Central and Eastern Europe*. Budapeszt, 6-9 października 1996.

Warszawa: szanse i zagrożenia, 1996, Raport dla Warszawy, Zarząd Miasta Stołecznego Warszawy, Warszawa.

Węclawowicz G., 1988, *Spółeczno-przestrzenna struktura miast polskich*. *Prace Geogr. IG i PZ PAN*, 126, Warszawa.

Przemiany gospodarki w aglomeracji Warszawy w latach dziewięćdziesiątych

Alojzy Zalewski

1. Wprowadzenie

Proces transformacji rynkowej gospodarki naszego kraju zapoczątkowany przed siedmioma laty zmierza do ukształtowania w niej zasad gospodarowania typowych dla gospodarki rynkowej. Ich podstawę stanowią wprowadzane instytucje, instrumenty i mechanizmy rynkowe, których zadaniem jest kształtowanie zachowań podmiotów gospodarczych sprzyjających poprawie efektywności gospodarowania, tj. zwiększeniu efektywności produkcyjnej i alokacyjnej gospodarki.

Zmiana zasad gospodarowania w zróżnicowany sposób wpływa na gospodarkę zarówno w jej układzie działowo-gałęziowym, jak i terytorialnym. W rezultacie tego jedne działy gospodarki uzyskały nowe możliwości rozwoju, inne zaś zostały dotknięte głęboką recesją i do dziś nie mogą jej przewyciężyć. Podobnie wygląda sytuacja w układzie terytorialnym: jedne województwa, miasta i gminy wiejskie wykazują duże zdolności adaptacyjne i po okresowym załamaniu stosunkowo szybko weszły na ścieżkę wzrostu, natomiast większość jednostek terytorialnych od początku reformy boryka się z poważnymi trudnościami dostosowawczymi wyrażającymi się znacznym spadkiem produkcji i zatrudnienia oraz wysokim bezrobociem.

Celem opracowania jest próba oceny przemian gospodarki w aglomeracji warszawskiej, jakie dokonały się w wyniku reformy systemu gospodarczego kraju oraz rysujących się tendencji jej rozwoju do 2000 roku. Nieco uwagi poświęcę ocenie wpływu tych przemian na efektywność gospodarki.

Zamierzona analiza i wnioskowanie będą bardzo utrudnione zarówno ze względu na brak odpowiednich danych w układzie miast i gmin województwa warszawskiego, jak i na skutek braku danych dla jednostek gospodarczych zatrudniających do 5 pracowników oraz w wyniku przejścia w 1994 r. ze stosowanej uprzednio Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN) na Europejską Klasyfikację Działalności (EKD).

Procesy przemian gospodarki Warszawy i województwa warszawskiego do 1992 r. są dość dobrze rozpoznane dzięki realizacji projektu *"Transformacja gospodarki Warszawy i jej perspektywy"* sponsorowanego przez United States Agency for International Development, którego autorami byli David Dowall, Marta Sadowy i Alojzy Zalewski. Wyniki tych badań wykorzystam w niniejszym opracowaniu, ponadto będę korzystał również z danych publikowanych przez Urząd Statystyczny w Warszawie i Główny Urząd Statystyczny.

Przyjmuję założenie, że aglomeracja Warszawy obejmuje teren województwa warszawskiego.

2. Warunki wyjściowe i założenia reformy gospodarczej

Reformę rozpoczęto w warunkach głębokiej destabilizacji gospodarki wyrażającej się rozerwaniem naturalnych więzi ekonomicznych, powszechnym niedoborem dóbr i usług oraz hiperinflacją. Dla zapewnienia skuteczności reformy niezbędne więc było równoczesne wprowadzenie programu stabilizacyjnego w celu zdławienia inflacji, zrównoważenia budżetu państwa, likwidacji niedoborów w gospodarce i wzmocnienia waluty krajowej.

Program stabilizacyjny obejmował pięć głównych elementów:

- 1) dostosowania fiskalne,
- 2) liberalizację cen,
- 3) restrykcyjną politykę pieniężną,
- 4) kontrolę wzrostu płac,
- 5) wprowadzenie wewnętrznej wymienialności złotego.

Dostosowania fiskalne miały na celu zrównoważenie budżetu poprzez zdecydowane ograniczenie dotacji budżetowych i licznych ulg podatkowych, zaostrenie dyscypliny w egzekwowaniu należności budżetowych, a ewentualne przejściowe niedobory budżetu miały być pokrywane przez limitowany, komercyjny kredyt bankowy oraz emisję obligacji skarbu państwa.

Liberalizacja cen miała doprowadzić do szybkiego zrównoważenia popytu i podaży, czyli osiągnięcia przez ceny poziomu równowagi i zatrzymania ich dalszego wzrostu w wyniku pojawienia się bariery efektywnego popytu. Uwolnienie cen nie spełniłoby swej roli bez równoczesnego ograniczenia podaży pieniądza w wyniku twardej polityki fiskalnej, pieniężnej i dochodowej.

Restrykcyjna polityka pieniężna wyrażała się w rygorystycznej kontroli podaży pieniądza i regulacji tempa jej wzrostu poprzez dodatnie stopy procentowe. Miała ona na celu ograniczenie popytu podmiotów gospodarczych na kredyt, wymuszenie na przedsiębiorstwach ograniczenia ich popytu inwestycyjnego oraz zwiększenie skłonności gospodarstw domowych do oszczędzania.

Liberalizacja cen nie przerodziła się w hiperinflację dzięki ostrym ograniczeniom budżetowym uzyskanym w wyniku restrykcyjnej polityki fiskalnej i pieniężnej.

Wzrost płac został poddany ścisłej kontroli. W tym celu zmodyfikowano zasady indeksacji płac oraz wprowadzono podatek od ponadnormatywnych wynagrodzeń, który miał zapewnić przestrzeganie dyscypliny płac. Przyjęto zasadę indeksacji wyrównawczej, która polegała na ustaleniu progowych wskaźników dopuszczalnego wzrostu funduszu płac w przedsiębiorstwach w stosunku do wzrostu cen detalicznych. Wzrost płac przekraczający poziom tych wskaźników pociągał za sobą sankcje w postaci silnie progresywnego podatku od ponadnormatywnych wynagrodzeń.

W 1990 r. zwolnione z tego podatku były tylko firmy z udziałem podmiotów zagranicznych. W 1991 r. podatek ten został zmodyfikowany. Zwolniono z niego firmy o ponad 50% udziale kapitału prywatnego oraz spółdzielnie pracy i firmy o kapitale mieszanym,

w którym większość udziałów posiadał partner zagraniczny. Ulgi w omawianym podatku uzyskały spółki cywilne i spółki prawa handlowego, w których państwo miało powyżej 50% udziałów, a przedsiębiorstwom, które utrzymały korzystną relację zysku do płac stworzono możliwości dodatkowych wypłat wynagrodzeń. Omawiany podatek został więc wykorzystany nie tylko jako narzędzie restrykcyjnej polityki dochodowej, ale i jako instrument stymulujący przekształcenia własnościowe oraz zachęcający podmioty zagraniczne do większego zaangażowania kapitałowego. Obecnie obowiązuje negocjacyjna forma regulacji wzrostu wynagrodzeń, w której uczestniczą przedstawiciele rządu, związków zawodowych i pracowników.

Wprowadzenie wewnętrznej wymienialności złotego miało na celu przywrócenie mu funkcji pieniądza, utraconej na początku 1989 r. na rzecz walut wymienialnych. Podstawowe znaczenie w tym zakresie miało urealnienie stopy procentowej zapewniającej opłacalność depozytów złotych, wprowadzenie stałego kursu dolara. Na import nałożono wysokie opłaty w formie cła w wysokości 20% i podatek obrotowy liczony od wartości importowanego towaru powiększonej o 20% cła. W rezultacie tego dolar kosztował w imporcie o około 44% drożej niż dolar uzyskany przez przedsiębiorstwo w eksporcie. Przyjęte rozwiązania miały ograniczyć popyt na pieniądz zagraniczny i w ten sposób przyczynić się do stabilizacji kursu walutowego, a następnie do ustabilizowania inflacji na niskim poziomie.

Równocześnie z przedsięwzięciami zmierzającymi do przeciwdziałania inflacji i stabilizacji gospodarki rozpoczęto przekształcanie istniejącego wówczas centralistycznego systemu gospodarki w system rynkowy. W celu dokonania tych przekształceń niezbędne było wprowadzenie wypróbowanych przez rozwinięte kraje zachodnie instytucji gospodarki rynkowej. Osiągnięciu tego celu służą:

- przekształcenia własnościowe zbliżające strukturę własnościową naszej gospodarki do istniejącej w krajach wysoko rozwiniętych,
- pełne wprowadzenie mechanizmu rynkowego, a zwłaszcza zapewnienie swobody stanowienia cen oraz likwidacja reglamentacji i obowiązkowego pośrednictwa,
- stworzenie warunków do konkurencji wewnętrznej poprzez pełną swobodę tworzenia nowych przedsiębiorstw i politykę antymonopolową,
- otwarcie gospodarki na świat poprzez wprowadzenie wymienialności złotego, co pozwoli na zwiększenie konkurencji wewnętrznej i umożliwi racjonalną specjalizację,
- przebudowa finansów państwa, a w jej ramach całościowa reforma systemu podatkowego,
- dalsza reforma systemu bankowego i zasad polityki pieniężno-kredytowej,
- uruchomienie rynku kapitałowego,
- utworzenie rynku pracy.

Realizacja programu stabilizacyjnego i reformowanie gospodarki zapoczątkowały głębokie przemiany w jej strukturze, które są wynikiem zróżnicowanych reakcji dostosowawczych poszczególnych działów gospodarki narodowej do zmienionych warunków gospodarowania.

3. Dynamika aktywności gospodarczej

Wprowadzenie swobody podejmowania aktywności gospodarczej wyzwoliło ogromną aktywność gospodarczą społeczeństwa. W jej wyniku powstają liczne jednostki gospodarcze, szybko zwiększając liczbę firm prywatnych. Do wzrostu liczebności firm prywatnych przyczynia się również prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych. Dynamikę tego zjawiska ilustrują dane tabeli 1.

Liczba jednostek gospodarczych w województwie warszawskim zwiększyła się w latach 1991-1994 o ponad 260%, w sektorze prywatnym wzrosła ona niemal 4-krotnie, a w sektorze publicznym zmniejszyła się o połowę. Najbardziej wzrosła liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (ponad 5-krotnie), znaczny był również wzrost liczby firm z udziałem kapitału zagranicznego (o niemal 265%).

Dynamika powstawania nowych firm w Warszawie była nieco niższa niż w województwie. Znacznie wolniejsze było tempo prywatyzacji przedsiębiorstw publicznych, których liczba zmniejszyła się o niespełna 4%. Nieco niższe było również tempo tworzenia firm z udziałem kapitału zagranicznego. Wynika to stąd, że w pierwszych dwóch latach reformy gospodarczej relacja tempa wzrostu firm tej kategorii w Warszawie i województwie była odwrotna, świadczy o tym wyższy ich udział w Warszawie w 1991 r. niż w 1994 r.

Dynamika powstawania nowych firm w poszczególnych działach gospodarki była bardzo zróżnicowana, co ilustruje tabela 2.

Ogólna liczba jednostek gospodarczych w województwie warszawskim zwiększyła się w latach 1988-1994 ponad 36-krotnie. Największy ich wzrost miał miejsce w handlu, transporcie i budownictwie, najmniejszy zaś w pośrednictwie finansowym. To zróżnicowanie dynamiki powstawania nowych firm jest uzależnione przede wszystkim od wymagań kapitałowych poszczególnych rodzajów działalności oraz od ich zyskowności. Im niższe wymagania kapitałowe i lepsze perspektywy na osiągnięcie zysku, tym większa dynamika wzrostu. Te warunki w najwyższym stopniu spełniał handel i dzięki temu stał się najszybciej rozwijającym się działem gospodarki Warszawy i województwa warszawskiego. Natomiast pośrednictwo finansowe, mimo korzystnych relacji przychodów do kosztów, osiągnęło najniższe tempo wzrostu liczby firm. Przyczyniły się do tego znaczne wymagania kapitałowe związane z podjęciem tej działalności oraz istniejące ograniczenia formalnoprawne.

Tempo wzrostu liczebności firm w rozpatrywanych działach gospodarki Warszawy z wyjątkiem pośrednictwa finansowego było niższe niż w województwie. Niemal dwukrotnie wyższy wzrost liczby jednostek pośrednictwa finansowego w Warszawie niż w województwie wynika po prostu z różnic korzyści lokalizacyjnych dla tego rodzaju działalności między Warszawą a pozostałą sferą województwa warszawskiego.

Udział Warszawy w ogólnej liczbie firm w województwie warszawskim zwiększał się do 1992 r. Pomijając obsługę nieruchomości i firm ze względu na brak danych dla 1988 r. i 1992 r., udział ten zwiększył się z 74,5% w 1988 r. do 75,8% w 1992 r. Nastąpiło to w wyniku wzrostu udziału firm handlowych i finansowych, gdyż udział firm pozostałych działów

znacznie się zmniejszył. Po 1992 r. następuje dalszy spadek udziału firm warszawskich w województwie o 5,2 punktu procentowego, czyli do 70,6% w 1994 r. Nieznacznie zwiększył się jedynie udział firm finansowych, pozostałe zaś zanotowały dalszy spadek.

Dane tabeli 2 mogą sygnalizować pojawienie się dwóch tendencji: tendencji do koncentracji firm pośrednictwa finansowego oraz obsługi nieruchomości i firm w Warszawie oraz tendencji do dekoncentracji firm przemysłowych, budowlanych i transportowych.

Tabela 1. Jednostki gospodarcze w woj. warszawskim i Warszawie zarejestrowane w systemie REGON

Dział gospodarki	1991	1994	94/91 w %
Województwo ogółem	56 233	203 356	361,6
sektor publiczny	5 571	2 811	50,5
sektor prywatny	50 662	200 545	395,8
w tym:			
a) z udziałem kapitału zagranicznego	1 594	5 814	364,7
b) osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	32 982	170 458	516,8
Warszawa ogółem	41 470	147 711	356,2
sektor publiczny	2 154	2 075	96,3
sektor prywatny	39 016	145 636	373,3
w tym:			
a) z udziałem kapitału zagranicznego	1 418	5 153	363,4
b) osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	24 733	118 985	481,1
Udział Warszawy w województwie (w %)			
Ogółem	73,7	72,6	-
sektor publiczny	38,7	73,8	-
sektor prywatny	77,0	72,6	-
w tym:			-
a) z udziałem kapitału zagranicznego	89,0	88,6	-
b) osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	75,0	69,8	-

Źródło: dane roczników statystycznych woj. warszawskiego i Warszawy oraz obliczenia własne.

Tabela 2. Jednostki gospodarcze w woj. warszawskim i Warszawie zarejestrowane w systemie REGON

Dział gospodarki	1988	1992	1994	94/88 w %
Województwo				
Ogółem	5 647	83 837	203 356	3601,1%
w tym:				
Przemysł	713	15 484	33 686	4724,5%
Budownictwo	350	7 440	18 897	5399,1%
Transport	118	2 184	13 793	11689,0%
Handel	513	37 276	80 294	15651,9%
Pośrednictwo finansowe	114	569	2 031	1781,6%
Obsługa nieruchomości i firm	-	20 972 *	25 681	-
Warszawa				
Ogółem	4 205	65 794	147 711	3512,7%
w tym:				
Przemysł	581	10 138	20 081	3456,3%
Budownictwo	292	6 026	13 070	4476,0%
Transport	88	1 485	9 930	11284,1%
Handel	397	29 786	59 204	14912,8%
Pośrednictwo finansowe	57	494	1 769	3103,5%
Obsługa nieruchomości i firm	-	18 125	22 259
Udział Warszawy w województwie (w %)				
Ogółem	74,5	78,5	72,6	x
w tym:				
Przemysł	81,5	65,5	59,6	x
Budownictwo	83,4	81,0	69,2	x
Transport	74,6	68,0	72,0	x
Handel	77,4	79,9	73,7	x
Pośrednictwo finansowe	50,0	86,8	87,1	x
Obsługa nieruchomości i firm	-	86,4 *	86,7	x

*) dane z 1993 r.

Źródło: dane WUS w Warszawie i obliczenia własne.

4. Przekształcenia struktury gospodarki aglomeracji warszawskiej

Transformacja rynkowa gospodarki kraju powoduje głębokie zmiany w strukturze własnościowej, strukturze działowej i strukturze przestrzennej gospodarki województwa warszawskiego. Dane ilustrujące te zmiany zamieszczono w tabelach 3-6.

Udział sektora prywatnego w gospodarce województwa warszawskiego zwiększył się z 39,7% w 1990 r. 47,2% w 1994 r. Największy postęp prywatyzacji w omawianym okresie dokonał się w budownictwie z 48,2 do 82%. Najbardziej sprywatyzowanym działem

gospodarki województwa w 1990 r. był handel. Prywatyzacja tego działu dokonywała się w 1989 i 1990 r., obecnie należy on do najbardziej sprywatyzowanych działów gospodarki województwa. Najwyższy udział sektora publicznego występuje w transporcie i łączności.

Tabela 3. Przekształcenia struktury własnościowej gospodarki woj. warszawskiego

Dział gospodarki	1990	1994
Województwo ogółem	100,0	100,0
sektor publiczny	60,3	52,8
sektor prywatny	39,7	47,2
Przemysł	100,0	100,0
sektor publiczny	50,7	41,1
sektor prywatny	49,3	58,9
Budownictwo	100,0	100,0
sektor publiczny	51,8	18,0
sektor prywatny	48,2	82,0
Transport i łączność	100,0	100,0
sektor publiczny	81,6	80,6
sektor prywatny	18,4	19,4
Handel	100,0	100,0
sektor publiczny	30,4	17,6
sektor prywatny	69,6	82,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie roczników statystycznych WUS w Warszawie.

Stopień prywatyzacji gospodarki województwa warszawskiego jest znacznie niższy niż gospodarki kraju, który wynosił 60,6% w 1994 r. Składa się na to nie tylko mniejszy udział rolnictwa, ale i niższe tempo prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

Znacznie zmieniała się również struktura działowa gospodarki (tab. 4). Udział przemysłu w gospodarce zmniejszył się z 31,1% w 1988 r. do 23,9% w 1994 r., który byłby nieco niższy gdyby wyeliminować zaopatrzenie w wodę zaliczane wraz z sekcją E (Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę) do przemysłu. Zmalał także udział budownictwa o 2,2 punktu procentowego oraz transportu o 0,8 punktu, mimo że w 1994 r. obejmuje on również gospodarkę magazynową. Natomiast ponad 2-krotnie zwiększył się udział pośrednictwa finansowego w gospodarce województwa warszawskiego. Duży wzrost udziału zanotował także handel, choć był on w 1994 r. o 2-3 punkty niższy, gdyż obejmuje naprawy pojazdów mechanicznych oraz artykułów przeznaczenia osobistego i użytku domowego. Godny podkreślenia jest duży udział obsługi nieruchomości i firm w gospodarce województwa, co świadczy o jego wysokiej aktywności gospodarczej.

Wprawdzie wskaźniki zamieszczone w tabeli 4 zostały obliczone na podstawie danych o liczbie pracujących w jednostkach zatrudniających ponad 5 osób, jednak za niewątpliwą należy uznać zmianę struktury gospodarczej województwa warszawskiego na korzyść sektora usług, którego udział zwiększył się niemal o 10 punktów procentowych.

Tabela 4. Zmiany struktury działowej gospodarki woj. warszawskiego

Dział gospodarki	1988	1992	1994
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Przemysł	31,1	24,2	23,9
Budownictwo	10,9	9,7	8,7
Transport	4,6	4,1	3,8
Łączność	1,4	1,7	2,0
Handel	11,0	14,1	19,6*
Pośrednictwo finansowe	1,5	3,1	3,2
Obsługa nieruchomości i firm	.	.	9,5

*) - obejmuje handel i naprawy

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych i roczników statystycznych WUS w Warszawie.

Reforma gospodarcza sprzyja również zmianom rozmieszczenia działalności gospodarczej na terenie województwa warszawskiego. Zmiany te obrazują dane tabeli 5.

W latach 1989-1994 nastąpił spadek udziału Warszawy w ogólnym zatrudnieniu w województwie w jednostkach gospodarczych zatrudniających powyżej 5 osób. Znacznie wzrósł jedynie udział pośrednictwa finansowego Warszawy o 11 punktów i możemy mówić o jego rosnącej koncentracji w stolicy. Niewielki wzrost udziału (o 0,4 punktu) miał miejsce w łączności. Pozostałe działy gospodarki Warszawy zanotowały mniejszy lub większy spadek udziału w województwie od 13,4 punktu w przemyśle do 1,3 punktu w transporcie. Zjawisko to może świadczyć o zarysowującej się tendencji do lokalizacji działalności terenochłonnych poza granicami Warszawy, ze względu na zbyt wysokie ceny gruntów na jej terenie.

Rzeczywiste zmiany rozmieszczenia działalności gospodarczej na terenie województwa warszawskiego mogą się różnić od wyżej omówionych, ponieważ nie wzięliśmy pod uwagę pracujących w jednostkach małych, zatrudniających do 5 osób. Aby bardziej przybliżyć obraz zachodzących zmian do rzeczywistości przedstawimy dane o rozmieszczeniu środków trwałych na terenie województwa, które zawiera tabela 6.

Tabela 5. Udział Warszawy w zatrudnieniu w woj. warszawskim w latach 1989 i 1994 (tys. osób i %)

Dział gospodarki	1989			1994		
	Woj.	W-wa	$\frac{W-wa}{woj.} w\%$	Woj.	W-wa	$\frac{W-wa}{woj.} w\%$
Ogółem	822,1	713,6	86,6	872,1	703,4	80,6
Przemysł	235,4	191,5	81,4	212,5	144,5	68,0
Budownictwo	70,8	62,7	88,6	84,7	71,0	83,8
Transport	41,2	35,3	85,7	33,3	28,1	84,4
Łączność	14,5	12,2	84,1	17,4	14,7	84,5
Handel	96,0	85,7	89,3	124,5	107,6	86,4
Pośrednictwo finansowe	16,3	13,2	80,1	36,9	33,6	91,1

Źródło: dane roczników statystycznych WUS w Warszawie i obliczenia własne.

Tabela 6. Udział Warszawy w wartości środków trwałych w woj. warszawskim w latach 1988-1994 (w %)

Dział gospodarki	1988	1992	1994
Ogółem	94,0	93,3	75,8
Przemysł	84,2	71,7	81,8
Budownictwo	86,6	84,8	77,3
Transport	99,9	99,8	91,8*
Łączność	100,0	100,0	
Handel	94,8	90,7	80,4
Pośrednictwo finansowe	94,6	98,9	95,1

*) - wartość środków trwałych w sekcji transport, gospodarka magazynowa i łączność

Źródło: obliczenia własne na podstawie: D. E. Dowall, M. Sadowy, A. Zalewski:

Transformacja gospodarki Warszawy i jej perspektywy, EFEKT, Warszawa 1994

i Rocznika statystycznego województwa warszawskiego, WUS, Warszawa 1995.

Wskaźniki zamieszczone w tabeli 6 wydają się potwierdzać zasygnalizowaną wyżej tendencję spadku udziału niektórych działów gospodarki Warszawy w gospodarce województwa. Trzeba jednak pamiętać, że w rozpatrywanym okresie obok zmian w strukturze działowej gospodarki Warszawy dokonywały się również zmiany organizacyjne, w wyniku których likwidowano centralistyczne struktury, usamodzielniały się zakłady wchodzące w skład przedsiębiorstw wielozakładowych itp. Najgłębsze zmiany dokonały się niewątpliwie w handlu (powstawanie supermarketów i centrów handlowych w strefie podmiejskiej Warszawy) oraz w budownictwie.

Ogólnie biorąc, przekształcenia struktury gospodarczej województwa warszawskiego wyrażają się wzrostem udziału sektora prywatnego i sektora usług w gospodarce oraz zmianami w rozmieszczeniu działalności gospodarczej między Warszawą a otaczającą ją strefą: koncentracją działalności związanej z obsługą biznesu w Warszawie oraz tendencją do lokalizacji działalności terenochłonnych w jej strefie podmiejskiej i innych miastach województwa warszawskiego.

5. Ekonomiczne aspekty zmian struktury gospodarki

Jednym z głównych celów reformy była, jak już wspomniano, poprawa efektywności produkcyjnej i efektywności alokacyjnej gospodarki. Zanalizuję więc, czy omówione zmiany struktury gospodarki województwa warszawskiego zmierzają w tym kierunku. W tym celu wykorzystam wskaźniki rentowności oraz produktywności pracy i środków trwałych.

Zmiany rentowności gospodarki województwa warszawskiego i Polski w latach 1990-1994 obrazują wskaźniki zamieszczone w tabeli 7.

Rentowność gospodarki województwa warszawskiego jest, ogólnie biorąc, wyższa niż gospodarki kraju (tabela 7). Przed wprowadzeniem reformy gospodarka znajdowała się w sytuacji pogłębiającego się kryzysu i narastających niedoborów, które uniemożliwiały normalne jej funkcjonowanie i wykorzystanie zdolności wytwórczych. Wskutek tego pogarszały się osiągane przez nią wyniki finansowe. Rozpoczęcie realizacji programu reformy gospodarczej w 1990 r. było związane m. in. z drastycznym ograniczeniem dotacji i uwolnieniem cen. Dzięki

temu mogła ona osiągnąć korzystne wyniki finansowe mimo znacznego spadku produkcji. Ich poprawie sprzyjał również, znaczny wzrost eksportu w tym roku, w którym istniały sprzyjające ku temu warunki (m. in. korzystny dla eksporterów kurs walutowy). W następnych dwóch latach rentowność brutto gospodarki kraju zbliża się do zera, a rentowność netto osiąga wartość ujemną. Wskutek tego narastają zaległości podatkowe coraz liczniejszych podmiotów gospodarczych wobec budżetu państwa, co powoduje dalsze ograniczenie wydatków na sferę budżetową. Sytuacja gospodarki województwa warszawskiego jest w tym okresie nieco lepsza niż gospodarki kraju. Wyrazem tego jest niższy poziom deficytu w 1991 r. (-1,5% wobec -1,7%) oraz uzyskanie nieznacznego zysku netto w 1992 r., w którym gospodarka kraju wykazuje nadal deficyt wynoszący 1,7% w stosunku do poniesionych kosztów.

Po dwuletnim głębokim załamaniu gospodarki pojawiają się w 1992 r. wyraźne oznaki ożywienia. Od tego czasu następuje przyspieszenie wzrostu gospodarczego. Poprawa koniunktury gospodarczej sprzyja wzrostowi rentowności gospodarki, która jest jednak bardzo niska. Poziom rentowności wykazywany przez podmioty gospodarcze nie odzwierciedla jednak jej rzeczywistej wielkości na skutek dążeń licznych jednostek gospodarczych do minimalizacji obciążeń podatkowych.

Tabela 7. Wskaźniki rentowności brutto i netto gospodarki woj. warszawskiego i gospodarki Polski w latach 1990-1994

Dział gospodarki	1990		1992		1994	
	Woj.	Polska	Woj.	Polska	Woj.	Polska
Rentowność brutto						
Ogółem	36,5	29,9	3,6	1,6	4,6	3,7
Przemysł	36,1	31,0	-1,3	1,2	3,1	4,5
Budownictwo	32,5	31,2	8,5	5,3	6,5	2,3
Handel	118,5	45,2	2,5	1,8	3,2	2,0
Transport	5,4	17,7	0,7	0,7	8,9*	7,1*
Łączność	38,8	24,8	40,6	36,0		
Pośrednictwo finansowe	4,9	.	10,9	.	50,8	.
Rentowność netto						
Ogółem	15,6	14,5	0,7	-1,7	1,6	1,4
Przemysł	17,5	14,5	-4,1	-3,6	1,0	1,6
Budownictwo	14,6	14,2	4,3	1,8	3,7	0,2
Handel	62,2	23,8	0,6	0,4	1,5	1,2
Transport	-6,8	2,5	-2,3	-2,3	4,9*	3,2*
Łączność	12,6	5,7	24,4	20,0		
Pośrednictwo finansowe	2,6	.	6,1	.	32,7	.

*) - obejmuje transport i łączność

Źródło: D. E. Dowall, M. Sadowy, A. Zalewski: Transformacja gospodarki Warszawy i jej perspektywy, EFEKT, Warszawa 1994, s. 86-89, Rocznik statystyczny, GUS, Warszawa 1995, s. 473.

Sytuacja finansowa poszczególnych działów gospodarki jest znacznie zróżnicowana. W najtrudniejszej sytuacji znalazł się przemysł na skutek załamania się w 1991 r. rynku wschodniego, który był głównym odbiorcą jego produktów oraz nadmiernego otwarcia rynku krajowego na import zagranicznych produktów, zwłaszcza przemysłu elektronicznego,

lekkiego i spożywczego. Wskutek tego deficyt przemysłu województwa już w 1991 r. osiągnął 5% podczas gdy kraju wyniósł niespełna 3%, a w 1992 r. przekroczył 4%. Największy deficyt wystąpił w przemyśle elektrotechnicznym - 35,7% w 1991 r. i 33,4% w 1992 r. Gorsza nadal sytuacja finansowa przemysłu w województwie warszawskim niż w kraju wynika z większego udziału w nim przemysłu elektromaszynowego.

Budownictwo osiągnęło w 1992 r. poziom przychodów z 1988 r. Było to możliwe z następujących powodów: po pierwsze w ciągu kilku ostatnich lat przed reformą budownictwo (jako jeden z działów gospodarki najszybciej reagujących na zmiany sytuacji gospodarczej) było w stanie kryzysu i poziom produkcji budowlanej w 1988 r. był niski, po drugie zaś, ten dział gospodarki został w ciągu pierwszych trzech lat w znacznym stopniu (70%) sprywatyzowany i dzięki temu przeszedł głęboką restrukturyzację i po trzecie stosunkowo szybko (od 1991 r.) nastąpił znaczny wzrost produkcji budowlanej. Równocześnie jednak rosły koszty, których wzrost był wyższy niż wzrost przychodów i wskutek tego nastąpiło znaczne pogorszenie rentowności zarówno w województwie warszawskim, jak i kraju.

Najbardziej rentownym działem gospodarki był do 1990 r. handel. Jego rentowność brutto była 3-krotnie wyższa od średniej dla gospodarki, a rentowność netto nawet 4-krotnie wyższa. Jednakże stosunkowo szybko natknął się na barierę efektywnego popytu i jego rentowność netto w 1992 r. zbliżyła się do zera, obecnie również jest bardzo niska.

Transport w województwie warszawskim stał się deficytowy już w 1990 r. na skutek spadku przewozów spowodowanego zmniejszeniem produkcji przemysłowej i budowlanej. Znaczne zmniejszenie dotacji pociągnęło za sobą ograniczenie zakresu przyznawanych ulg na przejazdy w transporcie pasażerskim, zwłaszcza na kolei. Wskutek tego zmniejszyła się liczba przewożonych pasażerów i mimo dość wysokich i częstych podwyżek opłat - spadek wpływów. Transport do dziś boryka się z dużymi trudnościami finansowymi pomimo likwidacji najbardziej deficytowych linii kolejowych i autobusowych oraz restrukturyzacji towarowego transportu samochodowego dokonanej w wyniku znacznego stopnia prywatyzacji.

Łączność należy do najbardziej rentownych działów gospodarki zarówno województwa, jak i kraju. Swoją uprzywilejowaną pozycję zawdzięcza temu, że okazała się barierą rozwoju gospodarki rynkowej w naszym kraju. Dla jej przezwyciężenia niezbędny był i jest szybki rozwój telekomunikacji i dlatego polityka taryfowa nastawiona na sfinansowanie pożądanego rozwoju znalazła dość powszechną akceptację. Wprawdzie ilościowy wzrost telefonizacji jest w ostatnich latach imponujący w porównaniu z przeszłością, jednak poważne wątpliwości budzi to, czy poprawa jakości jej usług jest współmierna do wzrostu ich cen.

Niedorozwój bankowości i ubezpieczeń oraz ich niedostosowanie do potrzeb gospodarki rynkowej był również poważną barierą rozwoju tej gospodarki w naszym kraju. Stąd również szybki rozwój pośrednictwa finansowego i wzrost jego rentowności. Mimo znacznego postępu, jaki dokonał się w systemie bankowym od rozpoczęcia reformy, droga do osiągnięcia przez niego stanu pożądanego wydaje się jeszcze dość odległa.

Ogólnie biorąc, sytuacja finansowa gospodarki województwa warszawskiego, z wyjątkiem przemysłu i transportu, jest nieco korzystniejsza niż gospodarki kraju.

Przeciętna produktywność gospodarki województwa warszawskiego zwiększyła się od 1988 r. (tabela 8 i 8a). Spadek produkcji przemysłowej i budowlanej oraz przewozów w transporcie do 1992 r. spowodował zmniejszenie produktywności tych działów gospodarki. Wzrost produkcji przemysłowej i budowlanej w następnych latach przyczynił się do zwiększenia produktywności środków trwałych. Stały wzrost produktywności ma miejsce w handlu i łączności. Najwyższa produktywność środków trwałych występuje w handlu i budownictwie, co jest istotnym czynnikiem kształtującym dynamikę rozwoju tych działów gospodarki.

Tabela 8. Produktywność środków trwałych w woj. warszawskim w latach 1988 i 1992

Dział gospodarki	1988	1992
Ogółem	1,09	1,38
Przemysł	2,09	1,82
Budownictwo	3,24	3,03
Transport	0,32	0,28
Łączność	0,99	1,03
Handel	5,25	12,04

Źródło: D. E. Dowall, M. Sadowy, A. Zalewski: Transformacja gospodarki Warszawy i jej perspektywy, EFEKT, Warszawa 1994.

Tabela 8a. Produktywność środków trwałych w woj. warszawskim i w Polsce w 1994 r.

Ogółem	1,80	1,47
Działalność produkcyjna	2,16	1,53
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	2,50	2,43
Budownictwo	3,39	2,41
Handel i naprawy	14,58	7,71
Transport, składowanie i łączność	0,67	0,36
Obsługa nieruchomości i firm	0,45	0,14
Pozostała działalność	2,33	-

Źródło: obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego woj. warszawskiego 1995 i Rocznika statystycznego, GUS, Warszawa 1995.

Przeciętna produktywność środków trwałych w województwie warszawskim była w 1994 r. nieco wyższa niż w kraju (tabela 8a). Wysokie różnice produktywności na korzyść województwa warszawskiego występowały w handlu i naprawach, obsłudze nieruchomości i firm oraz w budownictwie. Ich przyczyny mogą występować po stronie zarówno przychodów, jak i wartości środków trwałych (kapitałochłonności produkcji). W tym jednak przypadku decydujący wpływ wywiera na nie znacznie większy popyt w województwie warszawskim, który wyraża się odpowiednio wyższym poziomem przychodów. Natomiast wyższa produktywność środków trwałych w przemyśle województwa warszawskiego niż kraju mimo gorszej sytuacji finansowej wynika przede wszystkim z jego niższej kapitałochłonności. W

województwie warszawskim jest bowiem znacznie niższy udział kapitałochłonnych gałęzi przemysłu jak górnictwo, przemysł metalurgiczny itp.

Analizę produktywności czynnika pracy, tj. wydajności pracy, będziemy musieli ograniczyć do 1994 r. ze względu na brak odpowiednich danych dla lat wcześniejszych. Przychody są bowiem grupowane metodą przedsiębiorstw, tj. według siedziby zarządu przedsiębiorstwa, natomiast zatrudnienie jest wykazywane w statystyce według faktycznego miejsca pracy. Dane o liczbie pracujących w województwie warszawskim określonej metodą przedsiębiorstw są dostępne tylko dla 1994 r.

Poziom wydajności pracy mierzony wartością przychodów na zatrudnionego w województwie warszawskim i w Polsce w 1994 r. przedstawia tabela 9.

Tabela 9. Wydajność pracy w woj. warszawskim i w Polsce w 1994 r.

	Woj.	Polska	Woj./Polska w %
Ogółem	49,8	40,2	123,87
Działalność produkcyjna	51,7	43,5	118,91
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	175,8	127,8	137,55
Budownictwo	29,7	21,1	140,64
Handel i naprawy	141,1	56,2	251,13
Hotele i restauracje	21,2	6,9	307,77
Transport, składowanie i łączność	28,9	27,3	105,77
Obsługa nieruchomości i firm	36,8	27,2	135,42
Pozostała działalność	28,3	-	-

Źródło: obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego woj. warszawskiego 1995 i Rocznika statystycznego, GUS, Warszawa 1995.

Wydajność pracy w gospodarce województwa warszawskiego w 1994 r. była przeciętnie o 24% wyższa niż w kraju. Różnice wydajności pracy na korzyść województwa warszawskiego były znaczne: od 5,9% w transporcie, składowaniu i łączności do 207,1% w hotelach i restauracjach oraz 151% w handlu i naprawach.

Na podstawie powyższej analizy można stwierdzić, że do 1992 r. mieliśmy do czynienia z pogorszeniem efektywności produkcyjnej gospodarki województwa i kraju na skutek spadku produkcji. Natomiast w następnych latach obserwujemy powolną poprawę tej efektywności.

Efektywność alokacyjna gospodarki zależy od rentowności poszczególnych rodzajów działalności gospodarczej i produktywności wykorzystywanych w niej czynników produkcji oraz od struktury działowej ponoszonych nakładów inwestycyjnych.

Analizując strukturę nakładów inwestycyjnych w województwie warszawskim (tabela 10) stwierdzamy wyraźny wzrost ich udziału w działach gospodarki o najwyższej produktywności pracy i środków trwałych (handel), wysokiej produktywności środków trwałych (budownictwo) i wysokiej rentowności (pośrednictwo finansowe). Pozytywnym zjawiskiem jest również zwiększenie udziału nakładów inwestycyjnych na przemysł, co świadczy o jego rozwoju i modernizacji technicznej. Należy jednak dodać, że w 1994 r. przemysł obejmuje również nakłady na zaopatrywanie w wodę. W związku z tym

porównywalny udział nakładów inwestycyjnych z poprzednimi latami jest niższy. Znaczny spadek udziału nakładów inwestycyjnych wystąpił w transporcie, w którym nie tylko występuje deficyt, ale i niska produktywność czynników produkcji.

Tabela 10. Struktura nakładów inwestycyjnych w woj. warszawskim

Dział gospodarki	1988	1992	1994
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Przemysł	17,8	18,6	26,0
Budownictwo	2,5	2,2	4,5
Transport	50,5	50,2	15,9
Łączność	1,0	1,8	8,3*
Handel	4,2	3,7	
Pośrednictwo finansowe	0,2	1,7	12,8

*) - obejmuje transport i łączność

Źródło: obliczenia własne na podstawie roczników statystycznych WUS w Warszawie.

Omówione tendencje rozkładu nakładów inwestycyjnych świadczą o poprawie efektywności alokacyjnej gospodarki województwa warszawskiego. Decyzje inwestycyjne jednostek gospodarczych są podejmowane przede wszystkim na podstawie relacji spodziewanych korzyści do ponoszonych nakładów. Sytuacja ta świadczy o utrwalaniu się rynkowych zasad gospodarowania.

6. Tendencje rozwoju gospodarki

Analiza tendencji rozwoju gospodarki województwa warszawskiego napotyka na poważne trudności związane nie tylko z doborem odpowiednich mierników, ale i z brakiem całościowych danych statystycznych. Stosunkowo dobrym miernikiem, choć nie pozbawionym wad, jest liczba pracujących. Brak jednak danych o liczbie pracujących w tzw. jednostkach małych (do 5 zatrudnionych) ogranicza użyteczność tego miernika. W związku z tym trzeba będzie zasadniczą część analizy tendencji rozwoju oprzeć na nakładach inwestycyjnych.

Najpierw zanalizuję rozkład nakładów inwestycyjnych między Warszawą i pozostałą częścią województwa (tabela 11), a następnie kształtowanie się relacji nakładów inwestycyjnych do wartości brutto środków trwałych w układzie przestrzennym województwa warszawskiego i kraju (tabela 12 i 12a).

Analizując dane tabeli 11 stwierdzamy spadek udziału Warszawy w ogólnych nakładach inwestycyjnych w województwie warszawskim, przy czym w latach 1990-1992 był on niemal 2-krotnie większy niż w następnych dwóch latach. Tendencje rozkładu przestrzennego tych nakładów są jednak znacznie zróżnicowane w poszczególnych działach gospodarki.

Tabela 11. Udział Warszawy w nakładach inwestycyjnych woj. warszawskiego w latach 1990 i 1992

Dział gospodarki	1990	1992	1994
Ogółem	84,2	78,8	75,8
Przemysł	73,3	57,1	78,9
Budownictwo	88,4	77,6	77,3
Transport	88,8	90,7	91,8*
Łączność	92,4	92,5	
Handel	83,3	67,8	80,4
Finanse	97,5	98,4	95,1

*) - obejmuje transport i łączność

Źródło: obliczenia własne na podstawie D. E. Dowall, M. Sadowy, A. Zalewski: Transformacja gospodarki Warszawy i jej perspektywy, EFEKT, Warszawa 1994 oraz roczników statystycznych GUS i WUS w Warszawie.

Z rozpatrywanych działów gospodarki tylko w budownictwie maleje udział Warszawy w nakładach inwestycyjnych. Wiąże się to niewątpliwie z niższymi kosztami zakładania i rozwoju firm budowlanych poza Warszawą. W przemyśle i handlu do 1992 r. rośnie udział nakładów w strefie poza Warszawą, natomiast w następnych dwóch latach znacznie maleje. Przemysł warszawski notował do 1992 r. bardzo wysoki spadek nakładów, który w porównaniu do 1988 r. wynosił 13,6% w 1990 r., 32,4% w 1991 r. i 18,5% w 1992 r., natomiast w strefie spadek ten był znacznie niższy, a w 1992 r. nastąpił ich wyraźny wzrost. W następnych dwóch latach tendencja odwróciła się na korzyść Warszawy. W handlu Warszawy szczytowym rokiem inwestycyjnym był rok 1991, natomiast w strefie 1992 rok. Później w Warszawie zaczynają pojawiać się zagraniczne supermarkety. W ich wyniku nastąpił wzrost udziału Warszawy w nakładach inwestycyjnych. W pozostałych działach gospodarki udział Warszawy jest wysoki i dość stabilny.

Stopa inwestycji w 1990 r. jest w Warszawie niższa niż przeciętnie w kraju (tabela 12). Tylko w łączności, handlu oraz finansach i ubezpieczeniach jest ona wyższa. Natomiast w strefie wszystkie rozpatrywane działy gospodarki z wyjątkiem budownictwa osiągnęły wyższą stopę inwestycji. W 1992 r. sytuacja ulega zasadniczej zmianie: województwo warszawskie uzyskuje wyższą stopę niż kraj o niemal 2 punkty. W Warszawie jedynie transport notuje niższą stopę inwestycji niż w kraju. W strefie zaś jest ona kilkakrotnie wyższa. W 1994 r. stopa inwestycji zwiększa się w Warszawie i w Polsce, a znacznie zmniejsza się w strefie. Szczególnie wysoki poziom inwestowania występuje w pośrednictwie finansowym, budownictwie i handlu, a także w sekcjach: Hotele i restauracje oraz Obsługa nieruchomości i firm. Stosunkowo wysoki poziom inwestowania notuje również działalność produkcyjna, co może świadczyć nie tylko o jej rozwoju, ale i zapoczątkowaniu rekonstrukcji technicznej.

Do najszybciej rozwijających się działów gospodarki Warszawy i województwa należą: pośrednictwo finansowe, handel i łączność, a w strefie również budownictwo. Znajduje to swój wyraz we wzroście liczby pracujących w tych działach. Do szybko rozwijających się działów należy także obsługa nieruchomości i firm. Regres zaś wykazują przemysł i transport, które

jednak dzięki wysokiemu wzrostowi PKB w 1994 r. zwiększyły zarówno poziom inwestycji, jak i zatrudnienia.

Tabela 12. Relacja nakładów inwestycyjnych do wartości brutto środków trwałych w układzie przestrzennym woj. warszawskiego i Polski w latach 1990 i 1992

Dział gospodarki	1990				1992			
	woj.	W-wa	Strefa	Polska	woj.	W-wa	Strefa	Polska
Ogółem	3,1	2,8	7,1	3,4	7,6	6,4	23,9	5,7
Przemysł	4,1	3,6	6,3	4,1	8,1	5,6	18,9	6,6
Budownictwo	1,7	1,8	1,4	2,5	14,0	12,8	20,5	11,1
Transport	1,6	1,1	14,2	1,5	1,5	1,4	80,7	3,9
Łączność	12,4	11,5	x	8,1	27,9	25,8	x	29,2
Handel	7,5	7,1	10,7	5,7	20,0	15,0	69,4	14,2
Finanse i ubezpieczenia	47,0	47,0	39,3	-	37,0	36,0	54,8	-

Źródło: obliczenia własne na podstawie: D.E. Dowall, M. Sadowy, A. Zalewski: Transformacja gospodarki Warszawy i jej perspektywy, EFEKT, Warszawa 1994 i roczników statystycznych GUS.

Tabela 12a. Relacja nakładów inwestycyjnych do wartości brutto środków trwałych w układzie przestrzennym woj. warszawskiego i w Polsce w 1994 r.

Rodzaj działalności	Województwo	Warszawa	Strefa poza W-wą	Polska
Ogółem	8,8	10,2	4,5	8,0
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	6,1	67,1	0,8	1,9
Rybołówstwo i rybactwo	4,3	37,6	0,0	1,8
Górnictwo i kopalnictwo	1,3	1,4	0,0	8,6
Działalność produkcyjna	11,8	12,8	9,5	9,6
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	6,7	5,9	39,5	13,5
Budownictwo	22,8	24,3	17,9	20,8
Handel i naprawy	14,4	16,8	4,5	15,3
Hotele i restauracje	22,3	23,6	1,5	23,9
Transport, składowanie i łączność	3,5	3,3	6,0	5,2
Pośrednictwo finansowe	45,8	46,8	25,5	25,9
Obsługa nieruchomości i firm	8,4	13,8	1,6	4,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego GUS z 1995 r. oraz roczników statystycznych woj. warszawskiego i Warszawy, WUS, Warszawa 1995.

W związku z tym nasuwa się pytanie, czy omówione tendencje rozwoju utrzymają się również w przyszłości. Prognozy rozwoju gospodarczego kraju przewidują, że średnie tempo wzrostu PKB do 2000 r. przekroczy 5% rocznie. Głównymi czynnikami wzrostu będą nadal eksport i inwestycje. Przewiduje się wzrost produkcji przemysłowej i budowlanej, rosnąć będzie konsumpcja indywidualna i zbiorowa. Jeżeli te przewidywania spełnią się, to należy oczekiwać pomyślnego rozwoju sytuacji gospodarczej w Warszawie i województwie

warszawskim. Nie ulega jednak wątpliwości, że ich dalszy rozwój nie będzie prostą kontynuacją dotychczasowych trendów. Coraz większe bowiem znaczenie będą zyskiwać procesy przekształceń jakościowych jak modernizacja strukturalno-techniczna przemysłu, koncentracja w handlu, konsolidacja w pośrednictwie finansowym itp.

Jeżeli eksport ma na dłuższą metę być podstawowym czynnikiem wzrostu gospodarczego Polski, to modernizacja techniczna przemysłu staje się jednym z najpoważniejszych wyzwań rozwojowych, któremu trzeba możliwie jak najszybciej sprostać, aby poprawić konkurencyjność naszych produktów na rynkach zagranicznych i zwiększyć udział naszego kraju w handlu światowym. Trzeba jednak liczyć się z tym, że modernizacja przemysłu będzie prowadzić do spadku zatrudnienia w tym dziale gospodarki. W związku z tym zatrudnienie w przemyśle Warszawy może się zmniejszyć do 2000 r. o 10-12%, tj. do 140 tys. osób, a udział przemysłu w ogólnym zatrudnieniu w mieście obniży się do 20%, czyli o 2,3 punktu w stosunku do roku 1994. Podobna tendencja może również wystąpić w strefie otaczającej Warszawę.

Najbliższe 4 lata zapowiadają się pomyślnie dla budownictwa, ponieważ inwestycje będą, obok eksportu, głównym czynnikiem wzrostu gospodarczego kraju. W budownictwie należy raczej spodziewać się stabilizacji zatrudnienia mimo nawet znacznego wzrostu zakresu robót budowlanych, ponieważ coraz skuteczniej wkraczają na warszawski rynek budowlany firmy spoza województwa warszawskiego, które oferują analogiczne usługi po cenach znacznie niższych niż firmy miejscowe.

Przewidywany w kraju średnioroczny wzrost konsumpcji indywidualnej o około 4% do 2000 r. spowoduje ok. 6% wzrost popytu w Warszawie i ok. 4% w strefie. Ten wzrost popytu nie spowoduje jednak proporcjonalnego zwiększenia zatrudnienia w handlu przynajmniej z dwóch powodów: istniejące jednostki handlowe przy obecnym stanie zatrudnienia są w stanie sprzedać znacznie więcej towarów i usług, po drugie w handlu będzie dalej postępował proces koncentracji mimo wzmagającego się protestu właścicieli małych jednostek handlowych zagrożonych upadłością w wyniku powstawania supermarketów. W związku z tym wzrost zatrudnienia w handlu nie przekroczy 10% wskaźnika wzrostu popytu, czyli 0,5%-0,6% rocznie.

Hotele i restauracje będą nadal rozwijać się, głównie w Warszawie, ale wzrost zatrudnienia z tego tytułu do 2000 r. będzie nieznaczny i nie przekroczy 1% rocznie.

W sekcji Transport, gospodarka magazynowa i łączność sytuacja będzie bardzo zróżnicowana. Tempo rozwoju łączności utrzyma się na dotychczasowym poziomie. W wyniku tego zatrudnienie do 2000 r. może zwiększyć się o ok. 25%. Gospodarka magazynowa będzie rozwijać się w tempie zbliżonym do handlu, jednakże jej wzrost będzie szybszy w strefie podwarszawskiej niż w Warszawie. Natomiast transport ze względu na trudną sytuację finansową będzie raczej starał się ją poprawić niż zwiększać zatrudnienie. W sumie ta sekcja gospodarki może zwiększyć zatrudnienie, głównie dzięki łączności, w transporcie należy liczyć się z dalszym zmniejszeniem zatrudnienia.

Przewidywany wzrost gospodarczy kraju będzie sprzyjał dalszemu rozwojowi pośrednictwa finansowego. Jednakże będzie on miał bardziej charakter jakościowy niż

ilościowy. Należy spodziewać się dalszej konsolidacji banków w celu wzmocnienia ich pozycji na rynku finansowym w celu sprostania konkurencji zagranicznej. W związku z tym dynamika wzrostu zatrudnienia w tej sekcji gospodarki znacznie osłabnie z dotychczasowych kilkudziesięciu procent do kilku procent rocznie w najbliższych 4 latach. Zatrudnienie w pośrednictwie finansowym w województwie zwiększy się z 41,2 tys. osób w 1994 r. maksymalnie do 45-48 tys. osób w 2000 r., a w Warszawie odpowiednio z 33,6 tys. osób do 37-39 tys. osób.

Wzrost gospodarczy, rekonstrukcja strukturalno-techniczna gospodarki i rozwój rynku nieruchomości może przyczynić się do dalszego rozwoju sekcji Obsługa nieruchomości i firm. Do takiego przypuszczenia upoważnia dotychczasowa dynamika rozwoju niektórych podsekcji i działów tej sekcji gospodarki w Warszawie. Choć trzeba pamiętać o tym, że niektóre działalności, a zwłaszcza różne formy doradztwa osiągnęły już poziom nasycenia. Wzrost zatrudnienia w tej sekcji będzie jednak niewielki i do 2000 r. nie przekroczy raczej 5%.

Rozwój pozostałych sekcji będzie zależał przede wszystkim od reform: administracji rządzącej i samorządowej, reformy edukacji i reformy ochrony zdrowia i opieki socjalnej.

Wszystko wskazuje na to, że zmiany struktury gospodarki Warszawy i województwa będą dokonywać się nadal. W ich wyniku będzie zmniejszał się udział sfery produkcyjnej (rolnictwo, przemysł i budownictwo), a rosnąć będzie udział sfery usług, zwłaszcza handlowych, finansowych, obsługi biznesu i telekomunikacji.

7. Uwagi końcowe

Analiza tendencji występujących w gospodarce w procesie jej transformacji rynkowej wskazuje wyraźnie, że Warszawa ma większe zdolności adaptacyjne do zmienionych warunków gospodarowania. Świadczy o tym wyższa dynamika inwestycji, szybszy rozwój handlu, pośrednictwa finansowego, łączności oraz obsługi nieruchomości i firm, a przede wszystkim znacznie niższe bezrobocie niż w kraju, które w 1994 r. wynosiło odpowiednio 6,1% i 16%. Dynamika rozwoju sfery województwa poza Warszawą jest również niższa niż Warszawy mimo wyższej dynamiki inwestycji w niektórych działach gospodarki. Stopa bezrobocia w województwie była bowiem w 1994 r. o 1,8 punktu wyższa niż w Warszawie, co oznacza, że w strefie wynosiła ona ok. 10%.

Te korzystniejsze wyniki osiąga Warszawa dzięki licznym przewagom komparatywnym (które zawdzięcza dużej koncentracji ludności i działalności gospodarczej na jej terenie) nad swoim otoczeniem bliższym i dalszym. Korzyści wynikające z tych przewag sprawiają, że szybszy rozwój Warszawy dokonuje się niejako "kosztem" otoczenia. Trzeba jednak pamiętać, że dla przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej liczy się przede wszystkim efektywność finansowa, która decyduje o wyborze przez nie lokalizacji działalności gospodarczej. Konsekwencją tych wyborów jest nierównomierny rozwój gospodarczy w przestrzeni, którego skutki może jedynie łagodzić racjonalna interwencja państwa.

Tabela A. Dane podstawowe		O g ó ł e m 1992				M ę z c z y ż n i 1992				K o b i e t y 1992				
SEKCJA	KLASA	NAZWA	Ogółem	sektor		sektor prywatny	Ogółem	sektor		sektor prywatny	Ogółem	sektor		sektor prywatny
				publiczny	włas.zagr.			publiczny	włas.zagr.			publiczny	włas.zagr.	
		M.ST.WARSZAWA ogółem	544296	380856	163440	20318	262617	172381	90238	11779	281679	208475	73204	8539
A		ROLNICTWO, ŁOWIECTWO I LEŚNICTWO	1880	1345	535	8	1103	785	318	3	777	560	217	5
B		RYBOŁÓWSTWO I RYBACTWO	7	0	7	0	5	0	5	0	2	0	2	0
C		GÓRNICTWO I KOPALNICTWO	542	532	10	10	292	285	7	7	250	247	3	3
D		DZIAŁALNOŚĆ PRODUKCYJNA	118831	72023	46808	6719	69528	43601	25927	3440	49303	28422	20881	3279
E		ZAOP W ENERGIĘ ELEKTR., GAZ I WODĘ	13288	13248	40	0	10063	10038	27	0	3225	3212	13	0
F		BUDOWNICTWO	42450	15485	26965	2438	35883	12546	23337	2152	6567	2939	3628	266
G		HANDEL HURT I DETAL, NAPR. POJAZD MECH., MOTOC. I ART.	57101	19790	37311	5201	22623	6135	16488	2991	34478	13655	20823	2210
G	50	SPRZED. OBSŁUG. I NAPRAWY POJAZD MECH. I MOTOC., SP.	3373	282	3091	532	2488	180	2308	385	885	102	783	147
G	51	HANDEL HURT. I KOMISOWY. Z WYJĄTKIEM HANDLU POJAZD.	33877	15078	18799	3627	14394	4881	9513	2101	19483	10197	9286	1526
G	52	HANDEL DETAL. Z WYJ. SPRZED. POJAZD. MECH. I MOT., NAPR.	19851	4430	15421	1042	5741	1074	4667	505	14110	3356	10754	537
H		HOTELE I RESTAURACJE	10792	6097	4695	957	4130	2292	1838	424	6662	3805	2857	533
I		TRANSPORT, GOSP. MAGAZYN I ŁĄCZNOŚĆ	49873	44394	5479	1348	30744	27624	3120	831	19129	16770	2359	517
I	60	TRANSPORT LĄDOWY, TRANSPORT ROROCIAGAMI	17238	15891	1347	190	13285	12254	1041	135	3943	3637	306	55
I	61	TRANSPORT WODNY	17	17	0	0	3	3	0	0	14	14	0	0
I	62	TRANSPORT POWIETRZNY	4092	4084	8	7	2282	2278	4	3	1810	1806	4	4
I	63	DZIAŁALNOŚĆ WSPIERAJĄCA I POMOCCNICA DLA TRANSP.	15214	11866	3348	981	9437	7921	1516	591	5777	3945	1832	390
I	64	POCZTA I TELEKOMUNIKACJA	13312	12536	776	170	5727	5168	559	102	7585	7368	217	68
J		POŚREDNICTWO FINANSOWE	23995	19472	4523	565	6244	4641	1603	234	17751	14831	2920	331
J	65	POŚREDNICTWO FINANSOWE, Z WYJĄTKIEM UBEZPIECZ. I F.	18051	14819	3232	427	4719	3632	1087	177	13332	11187	2145	250
J	66	UBEZPIECZENIA I FUNDUSZ EMERYTALNO-RENTOWY...	5170	4483	687	127	1207	924	283	52	3963	3559	404	75
J	67	DZIAŁALNOŚĆ POMOCCNICA ZWIĄZANA Z POŚREDNICTWEM	774	170	604	11	318	85	233	5	456	85	371	6
K		OBSŁUGA NIERUCHOMOŚCI, WYNAJEM I DZIAŁ. ZWIĄZANA Z	71638	48483	23155	2895	33851	20854	12997	1619	37787	27629	10158	1276
K	70	OBSŁUGA NIERUCHOMOŚCI	13343	5753	7590	16	5802	2177	3625	10	7541	3576	3965	6
K	71	WYNAJEM MASZYN I SPRZĘTU BEZ OBSŁUGI OPERAT...	129	19	110	45	99	14	85	28	30	5	25	17
K	72	INFORMATYKA I DZIAŁALNOŚĆ POKREWNA	3038	1395	1643	465	1471	435	1036	327	1567	960	607	138
K	73	PROWADZENIE PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH	24588	24380	208	0	11011	10922	89	0	13577	13458	119	0
K	74	POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z PROWADZ. INTERES.	30540	18936	13604	2369	15468	7308	8162	1254	15072	9630	5442	1115
L		ADMINISTRACJA PUBLICZNA I OBRONA NARODOWA; OPIEKA	27554	27544	10	0	11371	11371	0	0	16183	16173	10	0
M		EDUKACJA	44272	43025	1247	15	14888	14316	372	7	29584	28709	875	8
N		OCHRONA ZDROWIA I OPIEKA SOCJALNA	49499	47907	1592	56	7565	7304	261	14	41934	40603	1331	42
O		POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUG, KOMUN., SOCJ., INDYWID.	32574	21511	11063	106	14527	10591	3936	57	18047	10920	7127	49
O	90	ODPROW. ŚCIEKÓW, WYWÓZ ŚMIECI, USŁ. SANIT. I POKREWNE	2677	2586	91	16	2165	2084	81	14	512	502	10	2
O	91	DZIAŁALN. ORGANIZACJI CZŁONK. GDZIE INDZIEJ NIE SKLASYF.	7020	153	6867	0	2239	50	2189	0	4781	103	4678	0
O	92	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z REKREACJĄ, KULTURĄ I SPORT.	20961	18161	2800	90	9614	8200	1414	43	11347	9961	1386	47
O	93	POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA	1916	611	1305	0	509	257	252	0	1407	354	1053	0
P		GOSPODARSTWA DOMOWE ZATRUDN. PRACOWNIKÓW												
Q		ORGANIZACJE I ZESPOŁY MIĘDZYNARODOWE												

SEKCJA		KLASA	NAZWA	O g ó ł e m 1993				M ęż c z y ż n i 1993				K o b i e t y 1993			
				Ogółem	sektor publiczny	sektor prywatny	włas.zagr	Ogółem	sektor publiczny	sektor prywatny	włas.zagr	Ogółem	sektor publiczny	sektor prywatny	włas.zagr
			M.ST.WARSZAWA ogółem	572586	378448	194140	30337	278504	169179	109325	17003	294082	209267	84815	13334
A			ROLNICTWO, ŁOWIECTWO I LEŚNICTWO	1345	993	352	29	808	550	258	18	537	443	94	11
B			RYBOŁÓWSTWO I RYBACTWO	11	0	11	0	8	0	8	0	3	0	3	0
C			GÓRNICCTWO I KOPALNICCTWO	93	91	2	2	70	69	1	1	23	22	1	1
D			DZIAŁALNOŚĆ PRODUKCYJNA	118809	65635	52974	7780	70309	40188	30121	4384	48500	25647	22853	3396
E			ZAOP. W ENERGIĘ ELEKTR., GAZ I WODĘ	14224	14173	51	3	10604	10570	34	2	3620	3603	17	1
F			BUDOWNICTWO	43720	13049	30671	1949	37555	10680	26875	1642	6165	2369	3796	307
G			HANDEL HURT I DETAL, NAPR. POJAZD MECH., MOTOC I ART.	63497	17678	45819	9866	27698	6105	21591	5588	35801	11573	24228	4278
G	50		SPRZED., OBSŁUG I NAPRAWY POJAZD MECH. I MOTOC, SP	4431	590	3841	868	3305	337	2968	637	1128	253	873	229
G	51		HANDEL HURT I KOMISOWY, Z WYJĄTKIEM HANDLU POJAZ	39569	13339	26230	7448	18881	4907	13974	4191	20688	8432	12256	3255
G	52		HANDEL DETAL. Z WYJ. SPRZED. POJAZD. MECH. I MOT., NAPR.	19497	3749	15748	1554	5510	881	4649	760	13987	2888	11099	794
H			HOTELE I RESTAURACJE	11495	5882	5813	1554	4494	2174	2320	644	7001	3508	3493	910
I			TRANSPORT, GOSP. MAGAZYN I ŁĄCZNOŚĆ	49543	43016	6527	1935	30107	26407	3700	1176	19436	16609	2827	759
I	60		TRANSPORT LĄDOWY, TRANSPORT ROROCIAGAMI	16189	14465	1724	348	12482	11164	1298	240	3727	3301	426	108
I	61		TRANSPORT WODNY	22	17	5	0	6	4	2	0	16	13	3	0
I	62		TRANSPORT POWIETRZNY	4165	4140	25	8	2319	2300	19	3	1846	1840	6	5
I	63		DZIAŁALNOŚĆ WSPIERAJĄCA I POMOCNICZA DLA TRANSP.	15530	11469	4061	1261	9414	7544	1870	722	6116	3925	2191	539
I	64		POCZTA I TELEKOMUNIKACJA	13637	12925	712	318	5906	5395	511	211	7731	7530	201	107
J			POŚREDNICTWO FINANSOWE	28599	21263	7336	1052	8002	5344	2658	404	20597	15919	4678	648
J	65		POŚREDNICTWO FINANSOWE, Z WYJĄTKIEM UBEZPIECZ. I F	21695	16694	5001	677	6060	4377	1683	265	15635	12317	3318	412
J	66		UBEZPIECZENIA I FUNDUSZ EMERYTALNO-RENTOWY	5835	4297	1538	229	1443	834	609	89	4392	3463	929	140
J	67		DZIAŁALNOŚĆ POMOCNICZA ZWIĄZANA Z POŚREDNICTWEM	1069	272	797	146	499	133	366	50	570	139	431	96
K			OBŚLUGA NIERUCHOMOŚCI, WYNAJEM I DZIAŁ. ZWIĄZANA Z	72052	43230	28822	5805	34938	19051	15887	2984	37114	24179	12935	2821
K	70		OBŚLUGA NIERUCHOMOŚCI	14339	5633	8706	39	6387	2227	4180	17	7952	3406	4546	22
K	71		WYNAJEM MASZYN I SPRZĘTU BEZ OBSŁUGI OPERAT.	209	11	198	113	137	6	131	63	72	5	67	50
K	72		INFORMATYKA I DZIAŁALNOŚĆ POKREWNA	3535	1400	2135	709	1795	454	1341	489	1740	946	794	220
K	73		PROWADZENIE PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH	24273	23863	410	0	10827	10616	211	0	13446	13247	199	0
K	74		POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z PROWADZ. INTERES	29696	12323	17373	4944	15792	5748	10044	2415	13904	6575	7329	2529
L			ADMINISTRACJA PUBLICZNA I OBRONA NARODOWA, OPIEKA	33835	33790	45	0	13897	13882	15	0	19938	19908	30	0
M			EDUKACJA	49517	47696	1821	53	16206	15623	583	13	33311	32073	1238	40
N			OCHRONA ZDROWIA I OPIEKA SOCJALNA	52044	50548	1496	77	8171	7913	258	22	43873	42635	1238	55
O			POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUG. KOMUN., SOCJ., INDYWID	33800	21402	12398	232	15639	10623	5016	125	18161	10779	7382	107
O	90		ODPROW. ŚCIEKÓW, WYWÓZ ŚMIECI, USŁ. SANIT. I POKREWNE	2551	2349	202	47	2127	1943	184	37	424	408	18	10
O	91		DZIAŁAL. ORGANIZACJI CZŁONK. GDZIE INDZIEJ NIE SKLASYF.	7580	120	7460	18	2720	38	2682	8	4860	82	4778	10
O	92		DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z REKREACJĄ, KULTURĄ I SPORT	21997	18409	3588	156	10207	8413	1794	78	11790	9998	1794	78
O	93		POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA	1672	524	1148	11	585	229	356	2	1087	295	792	9
P			GOSPODARSTWA DOMOWE ZATRUDN. PRACOWNIKÓW	2	0	2	0	0	0	0	0	2	0	2	0

Tabela A. Dane podstawowe (c.d.)														
SEKCJA	KLASA	NAZWA	O g ó l e m 1994				Mężczyźni 1994				Kobiety 1994			
			Ogółem	sektor	sektor prywatny		Ogółem	sektor	sektor prywatny		Ogółem	sektor	sektor prywatny	
				publiczny		włas.zagr		publiczny		włas.zagr		publiczny		włas.zagr
		M.ST.WARSZAWA ogółem	703388	387252	316136	42772	352757	170541	182216	23915	350631	216711	133920	18857
A		ROLNICTWO, ŁOWIECTWO I LEŚNICTWO	2475	1466	1009	81	1572	835	737	53	903	631	272	28
B		RYBOLÓWSTWO I RYBACTWO	19		19		15		15		4		4	
C		GÓRNICSTWO I KOPALNICTWO	223	97	126	40	169	73	96	32	54	24	30	8
D		DZIAŁALNOŚĆ PRODUKCYJNA	142602	61536	81066	12749	84244	38407	45837	7063	58356	23129	35229	5686
E		ZAOP. W ENERGIĘ ELEKTR., GAZ I WODĘ	14370	14314	56		10637	10593	44		3733	3721	12	
F		BUDOWNICTWO	62299	9350	52949	2432	53950	7596	46354	2075	8349	1754	6595	357
G		HANDEL HURT. I DETAL., NAPR. POJAZD MECH., MOTOC. I ART.	101734	17074	84660	15379	48434	6514	41920	8553	53300	10560	42740	6826
G	50	SPRZED., OBSŁUG. I NAPRAWY POJAZD MECH. I MOTOC., SP.	6460	625	5835	1100	4955	369	4586	789	1505	256	1249	311
G	51	HANDEL HURT. I KOMISOWY, Z WYJĄTKIEM HANDLU POJAZ.	68523	12921	55602	11836	35186	5341	29845	6658	33337	7580	25757	5178
G	52	HANDEL DETAL. Z WYJ. SPRZED. POJAZD MECH. I MOT., NAPR.	26751	3528	23223	2443	8293	804	7489	1108	18458	2724	15734	1337
H		HOTELE I RESTAURACJE	15505	6282	9223	2260	6023	2390	3633	964	9482	3892	5590	1296
I		TRANSPORT, GOSP. MAGAZYN. I ŁĄCZNOŚĆ	55830	45598	10232	2190	33889	28106	5763	1303	21961	17492	4469	887
I	60	TRANSPORT LĄDOWY, TRANSPORT ROROCIĄGAMI	17491	14641	2850	508	13605	11389	2216	348	3886	3252	634	160
I	61	TRANSPORT WODNY	126	17	109		6	4	2		120	13	107	
I	62	TRANSPORT POWIETRZNY	4049	3987	62	8	2207	2164	43	3	1842	1823	19	5
I	63	DZIAŁALNOŚĆ WSPIERAJĄCA I POMOCNICZA DLA TRANSP.	19633	13285	6348	1285	11780	8817	2963	727	7853	4468	3385	558
I	64	POCZTA I TELEKOMUNIKACJA	14531	13668	863	389	6271	5732	539	225	8260	7936	324	164
J		POŚREDNICTWO FINANSOWE	33635	24091	9544	1359	10089	6352	3737	601	23546	17739	5807	758
J	65	POŚREDNICTWO FINANSOWE, Z WYJĄTKIEM UBEZPIECZ. I F.	24407	19132	5275	811	7191	5286	1905	370	17216	13846	3370	441
J	66	UBEZPIECZENIA I FUNDUSZ EMERYTALNO-RENTOWY	6574	4528	2046	315	1696	881	815	139	4878	3647	1231	176
J	67	DZIAŁALNOŚĆ POMOCNICZA ZWIĄZANA Z POŚREDNICTWEM	2654	431	2223	233	1202	185	1017	92	1452	246	1206	141
K		OBSŁUGA NIERUCHOMOŚCI, WYNAJEM I DZIAŁ. ZWIĄZANA Z	83349	41198	42151	5697	42696	18558	24138	3020	40853	22640	18013	2677
K	70	OBSŁUGA NIERUCHOMOŚCI	16253	6515	9738	67	7149	2663	4486	36	9104	3852	5252	31
K	71	WYNAJEM MASZYN I SPRZĘTU BEZ OBSŁUGI OPERAT.	336	17	319	148	222	9	213	80	114	8	106	68
K	72	INFORMATYKA I DZIAŁALNOŚĆ POKREWNA	4657	854	3803	1001	2778	325	2453	705	1879	529	1350	296
K	73	PROWADZENIE PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH	25673	25214	459	2	11310	11052	258	0	14363	14162	201	2
K	74	POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z PROWADZ. INTERES.	36430	8598	27832	4479	21237	4509	16726	2199	15193	4089	11104	2280
L		ADMINISTRACJA PUBLICZNA I OBRONA NARODOWA, OPIEKA	36280	36280			14816	14816			21464	21464		
M		EDUKACJA	53017	49768	3249	56	17143	16073	1070	16	35874	33695	2179	40
N		OCHRONA ZDROWIA I OPIEKA SOCJALNA	59597	57647	1950	116	9456	9127	329	27	50141	48520	1621	89
O		POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUG. KOMUN., SOCJ., INDYWID.	42448	22551	19897	408	19642	11101	8541	206	22806	11450	11356	202
O	90	ODPROW. ŚCIEKÓW, WYWÓZ ŚMIECI, USŁ. SANIT. I POKREWNE	2580	1949	631	88	2148	1581	567	75	432	368	64	13
O	91	DZIAŁAL. ORGANIZACJI CZŁONK. GDZIE INDZIEJ NIE SKLASYF.	11916	329	11587	10	4228	89	4139	5	7688	240	7448	5
O	92	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z REKREACJA, KULTURĄ I SPORT	25776	19826	5950	295	12479	9209	3270	122	13297	10617	2680	173
O	93	POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA	2176	447	1729	15	787	222	565	4	1389	225	1164	11
P		GOSPODARSTWA DOMOWE ZATRUDN. PRACOWNIKÓW												
Q		ORGANIZACJE I ZESPOŁY MIĘDZYNARODOWE	5		5	5	2		2	2	3		3	3

Arkusz9

Tabela A. Dane podstawowe (c.d.)		Ogółem 1995				Mężczyźni 1995				Kobiety 1995				
SEKCJA	KLASA	NAZWA	Ogółem	sektor publiczny	sektor prywatny	włas.zagr	Ogółem	sektor publiczny	sektor prywatny	włas.zagr	Ogółem	sektor publiczny	sektor prywatny	włas.zagr
		M.ST.WARSZAWA ogółem	727756	391149	336607	56371	361195	170579	190616	30844	366561	220570	145991	25527
A		ROLNICTWO, ŁOWIECTWO I LEŚNICTWO	2300	1376	924	82	1460	786	674	49	840	590	250	33
B		RYBOŁÓWSTWO I RYBACTWO	8		8	1	8		8	1	0		0	0
C		GÓRNICCTWO I KOPALNICTWO	149	94	55	14	112	66	46	11	37	28	9	3
D		DZIAŁALNOŚĆ PRODUKCYJNA	141322	59554	81768	14590	82865	37479	45386	7959	58457	22075	36382	6631
E		ZAOP. W ENERGIĘ ELEKTR., GAZ I WODĘ	14556	14487	69		10623	10569	54		3933	3918	15	
F		BUDOWNICTWO	56857	8061	48796	2600	49152	6513	42639	2187	7705	1548	6157	413
G		HANDEL HURT I DETAL, NAPR. POJAZD MECH., MOTOC. I ART.	111145	17485	93660	19480	55166	7322	47844	11084	55979	10163	45816	8396
G	50	SPRZED., OBSŁUG. I NAPRAWY POJAZD MECH. I MOTOC., SP.	7377	911	6466	1159	5633	572	5061	780	1744	339	1405	379
G	51	HANDEL HURT I KOMISOWY, Z WYJĄTKIEM HANDLU POJAZ.	74181	13257	60924	14607	39878	5991	33887	8550	34303	7266	27037	6057
G	52	HANDEL DETAL. Z WYJ. SPRZED. POJAZD. MECH. I MOT., NAPR.	29587	3317	26270	3714	9855	759	8896	1754	19932	2558	17374	1980
H		HOTELE I RESTAURACJE	15789	6176	9613	2767	5654	2384	3270	808	10135	3792	6343	1959
I		TRANSPORT, GOSP. MAGAZYN I ŁĄCZNOŚĆ	58011	48140	11871	3244	34635	27748	6887	1925	23376	18392	4984	1319
I	60	TRANSPORT LĄDOWY, TRANSPORT ROROCIAGAMI	17267	13752	3515	642	13284	10522	2762	442	3983	3230	753	200
I	61	TRANSPORT WODNY	147	18	129		122	4	118		25	14	11	
I	62	TRANSPORT POWIETRZNY	3973	3844	129	82	2111	2033	78	51	1862	1811	51	31
I	63	DZIAŁALNOŚĆ WSPIERAJĄCA I POMOCNICZA DLA TRANSP.	20168	13540	6628	1744	12023	8930	3093	1025	8145	4610	3535	719
I	64	POCZTA I TELEKOMUNIKACJA	16456	14986	1470	776	7095	6259	836	407	9361	8727	634	369
J		POŚREDNICTWO FINANSOWE	39184	25879	13505	2222	12267	6966	5301	941	26917	18713	8204	1281
J	65	POŚREDNICTWO FINANSOWE, Z WYJĄTKIEM UBEZPIECZ. I F.	27497	20083	7414	1458	8387	5655	2732	615	19110	14428	4682	843
J	66	UBEZPIECZENIA I FUNDUSZ EMERYTALNO-RENTOWY...	8809	5036	3773	424	2612	1078	1534	168	6197	3958	2239	256
J	67	DZIAŁALNOŚĆ POMOCNICZA ZWIĄZANA Z POŚREDNICTWEM	2878	560	2318	340	1268	233	1035	158	1610	327	1283	182
K		OBSŁUGA NIERUCHOMOŚCI, WYNAJEM I DZIAŁ. ZWIĄZANA Z	91209	42513	48696	10273	46590	18911	27679	5288	44619	23602	21017	4985
K	70	OBSŁUGA NIERUCHOMOŚCI	17574	8122	9452	147	7600	3226	4374	77	9974	4896	5078	70
K	71	WYNAJEM MASZYN I SPRZĘTU BEZ OBSŁUGI OPERAT...	453	20	433	170	262	8	254	82	191	12	179	88
K	72	INFORMATYKA I DZIAŁALNOŚĆ POKREWNA	4499	701	3798	1302	2769	269	2500	863	1730	432	1298	439
K	73	PROWADZENIE PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH	25970	25402	568	11	11255	10949	306	5	14715	14453	262	6
K	74	POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z PROWADZ. INTERES.	42713	8268	34445	8643	24704	4459	20245	4261	18009	3809	14200	4382
L		ADMINISTRACJA PUBLICZNA I OBRONA NARODOWA, OPIEKA	41106	41106			16423	16423			24683	24683		
M		EDUKACJA	52783	49243	3540	143	17302	15975	1327	58	35481	33288	2213	85
N		OCHRONA ZDROWIA I OPIEKA SOCJALNA	61046	58508	2538	130	9627	9195	432	42	51419	49313	2106	88
O		POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUG. KOMUN., SOCJ., INDYWID.	42279	20727	21552	813	19307	10242	9065	487	22972	10485	12487	326
O	90	ODPROW. ŚCIEKÓW, WYWÓZ ŚMIECI, USŁ. SANIT. I POKREWNE	2618	1853	765	228	2187	1521	666	195	431	332	99	33
O	91	DZIAŁAL. ORGANIZACJI CZŁONK. GDZIE INDIJ. NIE SKLASYF.	13007		13007	44	4515		4515	15	8492		8492	29
O	92	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z REKREACJĄ, KULTURĄ I SPORT.	24193	18426	5767	503	11744	8536	3208	263	12449	9890	2559	240
O	93	POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA	2461	448	2013	38	861	185	676	14	1800	263	1337	24
P		GOSPODARSTWA DOMOWE ZATRUDN. PRACOWNIKÓW												
Q		ORGANIZACJE I ZESPOŁY MIĘDZYNARODOWE	12		12	12	4		4	4	8		8	8

URBAN AGGLOMERATIONS IN POLAND
UNDER ECONOMIC AND SOCIAL TRANSFORMATION: III

Summary

This issue is the second in the series of publications that report on results of a research project devoted to the study of recent trends and expected future developments concerning large cities and urban agglomerations in Poland.

The project is part of a larger research effort which aims at providing an array of background studies, to be used in the work on the new spatial policy concept - *"Poland 2000 plus"*.

The papers focus mainly on two interrelated themes: the role performed by large cities and urban agglomerations in the present-day transformation of space economy in Poland, and the trends in the development of urban physical and functional structure, as well as new urban social patterns.

The first contribution, by P. Korcelli, concentrates predominantly on general trends, prospects, as well as emerging problems in the development of Warsaw and its urban agglomeration. The trends identified include the rapid expansion of tertiary and quaternary sector, the recent office construction boom in the downtown area as well as a shift from industrial to mixed industrial-commercial use of the manufacturing zones. State and local policies, in particular the transportation policy towards Warsaw, are critically evaluated.

In the second paper, by A. Zalewski, the transformation of economic structure of Warsaw, including the ownership and sectoral change, is analysed in some depth. Performance of the local economy is measured against national and regional scale. With respect to a number of indicators, such as profitability, labour efficiency, sector-specific efficiency of investments, Warsaw emerges as a leader in the transformation process.

The third contribution, by E. Nowosielska, focuses on employment change in Warsaw during 1992-1995. This period is characterized by a discontinuity of data series as a consequence of the introduction of the European Data Classification System in the official Polish statistics as of 1 January, 1994. As the study shows, the total employment in Warsaw has been growing since 1992; the share of the service sector has reached 70 per cent of the total by 1995; females predominate in the public sector employment (the share of which has shrunk from 70 to 54 per cent); employment in the „future-oriented” branches including education, telecommunication, research and development, has been increasing at a slower rate, when compared with the total employment growth.

Informacje dla autorów i czytelników

„Zeszyty IGiPZ PAN” ukazują się w standardowym nakładzie 120 egzemplarzy (w tym 15 autorskich).

Bieżące numery publikacji IGiPZ PAN rozprowadza ORWN, Pałac Kultury i Nauki, Warszawa.

Numery wcześniejsze są do nabycia w Dziale Wymiany Biblioteki IGiPZ PAN, ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa, w godz. od 9 do 15.

1995

29. PIOTR EBERHARDT - Zagadnienia ludnościowe obszaru byłych Prus Wschodnich.
30. ZYGMUNT BABIŃSKI, MAREK GRZEŚ - Monografia hydrologiczna zbiornika stopnia wodnego Włocławek.
31. JERZY GRZESZCZAK - Przestrzenne zróżnicowanie społeczno-gospodarcze "północ-południe" w krajach Unii Europejskiej - Wielka Brytania, Niemcy, Francja.
32. ANDRZEJ GAWRYSZEWSKI - Rynek pracy Warszawy i województwa warszawskiego 1990-1993.
33. TERESA KOZŁOWSKA-SZCZĘSNA, BARBARA KRAWCZYK, KRZYSZTOF BŁAŻEJCZYK - Warunki bioklimatyczne Supraśla.
34. PIOTR KORCELLI - Regional patterns in Poland's transformation: the first five years.
35. EWA NOWOSIELSKA - Bezrobocie - przegląd aktualnych tendencji, problemów i wyników badań (w krajach rozwiniętych).
36. ROMAN SZCZĘSNY - Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa Polski 1989-1992.

1996

37. ANNA BEATA ADAMCZYK - Charakterystyka wiatrów silnych i bardzo silnych w Polsce; JAROSŁAW BARANOWSKI - Wielkość zachmurzenia w Warszawie w zależności od cyrkulacji atmosferycznej.
38. HALINA POWĘSKA, TOMASZ KOMORNICKI - Przejścia graniczne: Kostrzyn, Słubice, Świecko, Gubin - podstawowe funkcje i strefa oddziaływania na terenie Polski i Niemiec; JOANNA PAPIS, TOMASZ KOMORNICKI - Miasto Duszniki Zdrój jako gmina przygraniczna.
39. LESZEK KOLENDOWICZ - Burze na obszarze Polski Północno-Zachodniej w świetle częstotliwości występowania różnych typów cyrkulacji atmosfery.
40. ROMAN SZCZĘSNY - Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w okresie restrukturyzacji 1989-1994.
41. Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: I - pod red. PIOTRA KORCELLEGO.
42. Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: II - pod red. PIOTRA KORCELLEGO.

PL - ISSN 0867-6836
WYDAWNICTWA IGI PZ PAN, WARSZAWA

<http://rcin.org.pl>